

Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 Rhan 1 – Adran 6
Dyletswydd Bioamrywiaeth a Chydnerthedd Ecosystemau Adroddiad
CYNGOR BWRDEISTREF SIROL MERTHYR TUDFUL

Environment (Wales) Act 2016 Part 1 – Section 6
The Biodiversity and Resilience of Ecosystems Duty Report
MERTHYR TYDFIL COUNTY BOROUGH COUNCIL

Mai 2026 | May 2026

Miss J A Jones
Cyfarwyddwr Gwasanaethau Cymdogaeth | Director of Neighbourhood Services
Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful | Merthyr Tydfil County Borough Council
Uned 5, Parc Fusness Triongl | Unit 5, Triangle Business Park
Pentrebach | Pentrebach
Merthyr Tudful | Merthyr Tydfil
CF48 4TQ

TABL CYNNWYS

1.	Cyflwyniad a Chyd-destun.....	3
2.	Uchafbwyntiau, Canlyniadau a Materion Allweddol	4
3.	Adroddiad Gweithredu.....	5
	NOD: Ymgorffori bioamrywiaeth trwy ymgysylltu a chodi ymwybyddiaeth i gefnogi gwneud penderfyniadau effeithiol ar bob lefel	5
	NOD: Diogelu rhywogaethau (a chynefinoedd) a gwella eu rheolaeth	7
	NOD: Amddiffyn, adfer a rheoli ecosystemau yn effeithiol i adeiladu eu gwytnwch.	11
	NOD: Mynd i'r afael â phwysau allweddol ar rywogaethau, cynefinoedd ac ecosystemau	39
	NOD: Gwella ein tystiolaeth a'n monitro	41
	NOD: Sefydlu llywodraethu effeithiol a gallu i gyflawni	44
4.	Adolygiad o'r ddyletswydd S6	46

This document is available in English / Mae'r ddogfen hon ar gael yn Saesneg

1. Cyflwyniad a Chyd-destun

- [Mae Adroddiad Cyfoeth Naturiol Cymru / Cyflwr Cyfoeth Naturiol 2025](#) (SoNaRR, 2025) a gyhoeddwyd gan Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC) yn dangos colli bioamrywiaeth parhaus yng Nghymru. Mae'r adroddiad yn nodi nad yw gwerth adnoddau naturiol ac ecosystemau yn cael ei ystyried yn briodol mewn gwahanol brosesau gwneud penderfyniadau. Mae Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 yn cynnig cyfle i fynd i'r afael â'r materion hyn a chymryd dull mwy integredig o reoli ein hadnoddau naturiol yn well.
- Cyflwynodd Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 (Adran 6, Is-adran 1) ddyletswydd bioamrywiaeth a gwytnwch ecosystemau gwell (dyletswydd S6) ar gyfer awdurdodau cyhoeddus wrth arfer eu swyddogaethau mewn perthynas â Chymru.
- Dyletswydd S6 – fel awdurdod cyhoeddus rhaid i CBSMT geisio cynnal a gwella bioamrywiaeth lle bynnag y bo'n bosibl o fewn arfer priodol eu swyddogaethau a thrwy wneud hynny, ceisio hyrwyddo gwytnwch ecosystemau.
- Mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful (CBSMT) yn sefydliad sydd:
 - yn berchen ar neu feddiannu adeiladau swyddfa
 - yn berchen ar, meddiannu neu reoli tir a'i adeiladau a'i thiroedd ei hun
 - yn berchen neu'n rheoli tir y tu hwnt i'w dir ei hun
 - Mae ganddo swyddogaethau sy'n gysylltiedig â'r uchod sy'n uniongyrchol gysylltiedig â bioamrywiaeth a/neu reoli tir
- Mae gan CBSMT ddyletswydd gyfreithiol o dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 ac mae wedi cyhoeddi [Datganiad o Les](#), mae'n aelod statudol o [Fwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Cwm Taf Morgannwg](#) ac mae wedi cyhoeddi [Cynllun Ffocws ar y Dyfodol](#).
- Mae timau Polisi a Chynllunio CBSMT yn cynnwys Ecolegydd Ymgynghorol Arbenigol (mae'r swydd yn darparu ecoleg cynllunio a swyddogaeth bolisi ar gyfer CBSMT).
- Mae'r Tîm Bioamrywiaeth wedi ehangu ac erbyn hyn mae'n cynnwys Swyddog Bioamrywiaeth, Swyddog Seilwaith Gwyrdd, dau Swyddog Lleodedd Lleol ar gyfer Natur a Swyddog Ymgysylltu â'r Cyhoedd.
- Mae nod i ymgorffori polisiâu corfforaethol, amcanion, dangosyddion perfformiad ar draws adrannau. Mae adrodd ar weithgareddau S6, gan ddefnyddio data o bob adran yn cael ei gydlyn gan yr Ecolegydd. Gweler *AIM: Ymgorffori bioamrywiaeth trwy ymgysylltu a chodi ymwybyddiaeth i gefnogi gwneud penderfyniadau effeithiol ar bob lefel* yn yr adran Adroddiad Gweithredu isod (tudalen 5) am ragor o fanylion.
- Mae cynnal a gwella bioamrywiaeth hefyd wedi'i gynnwys, neu mae disgwyl iddo gael ei gynnwys, mewn cynlluniau a dogfennau CBSMT eraill:
 - [CYNLLUN GWEITHREDU ADFER NATUR MERTHYR TUDFUL 2025-2030](#).
 - [STRATEGAETH MANNAU AGORED MERTHYR TUDFUL 2016](#).
 - DATGANIAD DULL DIOGELU RHYWOGAETHAU A CHYNEFINOEDD BYWYD GWYLLT MEWN PERTHYNAS Â RHEOLI MARWOLAETH LLUDW 2021.
 - [CANOLBWYNTIO AR Y DYFODOL. Llesiant yn ein Cymuned 2017-2022](#).
 - [CYNLLUN DATBLYGU LLEOL NEWYDD CYNTAF 2016-2031](#).
 - [CYNLLUN RHEOLI ASEDAU CORFFORAETHOL 2023-2038](#).
 - [CYNLLUN LLES CORFFORAETHOL](#).

2. Uchafbwyntiau, Canlyniadau a Materion Allweddol

- Mae pob adran bellach yn ymwneud â chyfrannu at ddyletswydd S6 y Cyngor.
- Mae'r *Asesiad Effaith Integredig* (IIA) yn ddogfen a ddefnyddir ar ddechrau unrhyw gynigion, mentrau neu brosiectau'r Cyngor i helpu i lunio'r gweithgaredd a rhaid iddo gyd-fynd â'r holl adroddiadau i'r Cyngor/Cabinet¹. Mae'r IIA bellach yn cynnwys adran ar ddyletswydd Adran 6. Fel y cyfryw, ystyrir Cynnal a Gwella Bioamrywiaeth a Gwytnwch Ecosystemau fel rhan o bob penderfyniad a wneir gan y Cabinet a'r Cyngor Llawn.
- Tynnodd yr adroddiad blaenorol Adran 6 sylw at 14 safle a ddewiswyd o fewn CBSMT fel safleoedd Bioamrywiaeth blaenoriaeth (gweler Astudiaeth Achos 1), sy'n golygu newid sylfaenol i ffwrdd o reoli glaswelltir dwys a thuag at gyfundrefn reoli sy'n anelu at gynyddu bioamrywiaeth. Yn ystod y cyfnod adrodd diwethaf cofnodwyd >200 rhywogaeth o fflora a >50 rhywogaeth o ffawna yn dilyn mabwysiadu'r drefn rheoli glaswelltir newydd. Ni fyddai'r gyfundrefn glaswelltir flaenorol wedi caniatáu i'r rhywogaethau hyn o fflora dyfu a blodeuo ac felly denu a chynnal y rhywogaethau ffawna. O fewn y cyfnod adrodd hwn (2023-2025), dewiswyd 9 safle arall gan wneud cyfanswm newydd o 23 o safleoedd Bioamrywiaeth â blaenoriaeth. NB mae yna hefyd 3 safle posibl ychwanegol yn cael eu treialu a'u hystyried i'w cynnwys.
- Mae ymwybyddiaeth o'r ddyletswydd Adran 6 wedi arwain at gynnwys egwyddorion y ddyletswydd sy'n cael ei chynnwys yng nghynlluniau CBSMT eang sydd ar ddod, er enghraifft, y Cynllun Rheoli Asedau Corfforaethol 2023-2038 a'r Cynllun Lles Corfforaethol.
- Er bod cyllid grant wedi galluogi cynnydd yn erbyn dyletswydd Adran 6, mae dibyniaeth ar gyllid allanol tymor byr yn parhau i fod yn risg sylweddol a pharhaus. Mae'r rhan fwyaf o'r gweithgareddau a'r capasiti staff yn cael eu hariannu gan grantiau, heb sicrwydd o barhad. Mae hyn yn creu heriau mewn **cynllunio** tymor hir, parhad cyflawni, a chadw staff medrus, ac yn cyfyngu ar allu'r Cyngor i ymgorffori gweithredu bioamrywiaeth fel busnes craidd.

¹ Mae'r IIA yn ddogfen fewnol, ond mae ar gael ar gais. Cysylltwch â Equalities@merthyr.gov.uk am gopi.

3. Adroddiad Gweithredu

NOD: YMGORFFORI BIOAMRYWIAETH TRWY YMGYSYLLTU A CHODI YMWYBYDDIAETH I GEFNOGI GWNEUD PENDERFYNIADAU EFFEITHIOL AR BOB LEFEL

- Mae bioamrywiaeth eisoes wedi'i ymgorffori mewn penderfyniadau lefel uwch. Mae enghreifftiau'n cynnwys:
 - O fewn polisi - mabwysiadu'r Cynllun Datblygu Lleol Amnewid Cyntaf 2016-2031.
 - O fewn system gynllunio'r Cyngor (gweler hefyd *NOD: Diogelu rhywogaethau (a chynefinoedd) a gwella eu rheolaeth*, tudalennau 7-10). I gefnogi hyn, mae'r Polisi Cynllunio diweddaraf Cymru (Argraffiad 12, Chwefror 2024) yn disgrifio'r system gynllunio fel un sydd â rôl allweddol i'w chwarae wrth wrthdroi'r dirywiad mewn bioamrywiaeth a chynyddu gwytnwch ecosystemau (yn unol â Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016). Mae Polisi Cynllunio Cymru 12 (2024) yn cael ei ategu gan Nodyn Cyngor Technegol (TAN) 5 - Cadwraeth Natur a Chynllunio 2009.
 - O fewn 'Asesiad Effaith Integredig (IIA) y Cyngor. Mae hyn wedi'i gynhyrchu yn unol â'i ddyletswyddau o dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Rhaid defnyddio'r IIA ar ddechrau unrhyw newidiadau sylweddol, newidiadau polisi, gostyngiadau yn y gyllideb, newidiadau gwasanaeth ac ati i helpu i lunio'r gweithgaredd o'i gychwyn ac mae'n rhaid iddo gyd-fynd ag adroddiadau i'r Cyngor/Cabinet. Mae adran 7 o'r IIA yn ymdrin â 'Bioamrywiaeth a Gwydnwch Ecosystemau. Fel y cyfryw, ystyrir dyletswydd Bioamrywiaeth a Gwydnwch Ecosystemau fel rhan o bob penderfyniad a wneir gan y Cabinet a'r Cyngor Llawn.
 - Mae Ystyried Bioamrywiaeth a Chynllun Gweithredu Adfer Natur Merthyr Tudful yn rhan o broses hunanwerthuso gwasanaeth a chynllunio gwasanaethau newydd y Cyngor a thempledi.
 - Pan fydd cynnal a gwella Bioamrywiaeth a chamau gweithredu Cynllun Gweithredu Adfer Natur Merthyr Tudful yn cael eu cynnwys mewn cynlluniau gwasanaeth, byddant yn cyd-fynd â chynllun cyflawni blynyddol y Cyngor ac yn cael eu monitro bob chwarter. Bydd ystyriaeth bellach yn cael ei roi wrth i'r cynlluniau hunanwerthuso a gwasanaeth y gwasanaeth gael eu datblygu yn 2025/26.
- Mae enghreifftiau eraill o fentrau sydd ar ddod yn cynnwys:
 - Mae'r Cynllun Rheoli Asedau Corfforaethol 2023-2038 yn cynnwys camau gweithredu penodol a chyfeiriadau, nid yn unig, at Ddeddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016, ond hefyd at ystod o ddeddfwriaeth arall sy'n gysylltiedig â bywyd gwyllt a pholisi cynllunio cenedlaethol a lleol.
 - Mae Bioamrywiaeth a Chynllun Gweithredu Adfer Natur Merthyr Tudful yn cael eu hystyried yng Nghynllun Llesiant Corfforaethol y Cyngor (2023-2028).
- Yn ychwanegol:
 - Cysylltwyd â Swyddogion y Cyngor mewn adrannau ar draws y Cyngor yn flynyddol i godi ymwybyddiaeth o Ddeddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 ac egluro dyletswydd S6. Mae hyn yn cynnwys e-bost addysgiadol blynyddol gan Adran Gyfreithiol y Cyngor. Lle bo angen, rhoddwyd cyngor i helpu i gysylltu swyddogaethau adrannau â bioamrywiaeth ac i ddyfeisio camau gweithredu a fydd yn cyfrannu at ei chynnal a'i wella.

- Mae adrannau wedi cynhyrchu manylion a thystiolaeth o'r camau maen nhw wedi'u cymryd ers i'r Ddeddf ddod i rym yn 2016 ar wahanol adegau ers cyhoeddi'r Cynllun Adran 6 cyntaf (Ionawr 2020).
- Cynhaliwyd sawl sesiwn a gweithdy ar gyfer y Cabinet a Chynghorwyr sy'n darparu hyfforddiant ynghylch Cynnal a Gwellu Bioamrywiaeth a Gwytnwch Ecosystemau.

Cynllunio

- Mae gan y broses gynllunio, yn unol â Rhifyn 12 Polisi Cynllunio Cymru (a gyhoeddwyd ym mis Chwefror 2024), rôl allweddol i'w chwarae wrth helpu CBSMT i wrthdroi'r dirywiad mewn bioamrywiaeth a chynyddu gwytnwch ecosystemau yn y Fwrdeistref Sirol.
- Mae presenoldeb rhywogaeth a chynefinoedd gwarchodedig o dan, er enghraifft:
 - Deddfwriaeth Ewropeaidd (Rheoliadau Cadwraeth Cynefinoedd a Rhywogaethau 2017, fel y'u diwygiwyd)
 - Deddfwriaeth y DU (Deddf Bywyd Gwyllt a Chefn Gwlad – WACA – 1981, fel y'i diwygiwyd)
 - Adran 7 o Ddeddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016

yn ystyriaeth sylweddol pan fydd awdurdod cynllunio yn gwerthuso cynnig datblygu a fyddai, pe bai'n cael ei wneud, yn debygol o arwain at aflonyddwch neu niwed i'r rhywogaeth neu ei chynefin. Y nod yw sicrhau bod ystod a phoblogaeth y rhywogaeth yn cael eu cynnal.

- Bydd yn ofynnol i ddatblygwyr ymgymryd â'r holl waith arolwg ecolegol rhywogaethau gwarchodedig perthnasol ar safleoedd datblygu. Bydd hyn yn llywio mesurau lliniaru ac iawndal priodol lle mae rhywogaethau a / neu gynefinoedd gwarchodedig yn cael eu heffeithio.
- Cyflwynodd Polisi Cynllunio Cymru 12 ddiweddariadau sylweddol i Bennod 6 (*Mannau Unigryw a Naturiol*) gyda'r nod o fynd i'r afael â'r argyfwng natur (dirywiad hirdymor a chronig o fioamrywiaeth a cholli cynefinoedd) a gwella ecoleg drwy'r system gynllunio. Mae'r gwelliannau allweddol wedi'u crynhoi isod:
 - **Integreiddio Seilwaith a Datblygu Gwyrdd**
 1. Dylid cyflwyno Datganiad Seilwaith Gwyrdd (GIS) gyda'r holl geisiadau cynllunio, bydd yn gymesur â graddfa a natur y datblygiad arfaethedig a bydd yn disgrifio sut mae Seilwaith Gwyrdd wedi'i ymgorffori yn y cynnig.
 2. Mae enghreifftiau o Seilwaith Gwyrdd yn cynnwys cyflwyno neu wella tirlunio (dolydd blodau gwyllt, gwrychoedd, plannu coed, cynefin pyllau), waliau gwyrdd + toeau, ymylon glaswellt, draenio cynaliadwy, gerddi, dolydd sy'n gyfoethog o rywogaethau, coetiroedd a chryfhau cysylltiadau rhwng ardaloedd sydd â gwerth bioamrywiaeth i gyd yn enghreifftiau o fesurau dylunio unigol a all gael manteision cronus ehangach, yn enwedig mewn perthynas â bioamrywiaeth a gwytnwch ecosystemau.
 3. Rhaid i'r GIS ddangos bod y dull cam-ddoeth wedi'i ddilyn.

- **Budd Net i Bioamrywiaeth + y dull cam**

Gall awdurdodau cynllunio sicrhau bod Budd Net ar gyfer Bioamrywiaeth a gwytnwch ecosystemau yn cael ei sicrhau drwy ddefnyddio'r dull cam.

NB Bydd angen arolygon cyn-ymgeisio, ymchwil a chwiliadau data gan ddatblygwyr i sefydlu cyflwr sylfaenol ar y safle o:

- bioamrywiaeth; ac

- gwynnwch ecosystemau (gan ystyried cyfraniad y safle at rhwydweithiau ecolegol gwydn trwy ddefnyddio'r fframwaith DECCA (Diversity Extent Connectivity Condition Adaptability))

DULL Y CAMAU I'W CYMRYD

Cam 1	Osgoi: rhaid ystyried safleoedd amgen rhesymol a fyddai'n arwain at lai o niwed, dim niwed neu fudd i fioamrywiaeth yn llawn.
Cam 2	Lleihau: cynnal yr ardal fwyaf posibl o'r cynefin presennol sy'n cefnogi bioamrywiaeth ac ecosystemau gweithredol; lleihau maint y datblygiad; sicrhau cyfeiriadedd priodol; cadw cysylltedd ecolegol.
Cam 3	Lliniaru / Adfer: ysgogi mesurau i liniaru effeithiau ar fioamrywiaeth ac ecosystemau; adfer cynefinoedd sydd wedi'u difrodi a rhywogaethau aflonyddu sy'n fwy na thebyg.
Cam 4	Unioni (ar y safle): lle mae difrod anochel i fioamrywiaeth ac ecosystemau, rhaid darparu mesurau unioni (ar safle yn y lle cyntaf). Unioni (oddi ar y safle): mae hwn yn ddewis olaf a dylai fod ar ffurf adfer cynefinoedd, creu cynefinoedd, neu ddarparu cytundebau rheoli hirdymor i wella cynefinoedd presennol a darparu budd net i fioamrywiaeth.
Cam 5	Rheolaeth hirdymor: rhaid i bob cam o'r dull cam fod yn cyd-fynd â chynllun rheoli hirdymor
Cam 6	Gwrthod: lle mae'r effaith andwyol ar fioamrywiaeth a gwynnwch ecosystemau yn amlwg yn fwy nag ystyriaethau materol eraill, dylid gwrthod y cais.

Rhaid i bob datblygiad ddarparu budd net [*cymesur*] ar gyfer bioamrywiaeth a gwynnwch ecosystemau o'r wladwriaeth sylfaenol.

o Diogelu Safleoedd Dynodedig

- Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA – rhaid osgoi datblygiad mewn SoDdGA nad yw'n angenrheidiol ar gyfer rheoli'r safle (wedi'i gyfyngu i weithgareddau sydd eu hangen i gyflawni ei amcanion cadwraeth).
Mae rhagdybiaeth yn erbyn pob math arall o ddatblygiad mewn SoDdGA fel mater o egwyddor.
- Dull Gofodol – dylai awdurdodau cynllunio ystyried cyfleoedd i adfer rhwydweithiau o gynefinoedd i gyflwr iach. Bydd cymryd dull gofodol sydd, er enghraifft, yn nodi clustogfeydd o amgylch safleoedd dynodedig neu gerrig camu i wella cysylltedd rhyngddynt yn cryfhau gallu'r safleoedd hyn i gyflawni eu rôl wrth wraidd rhwydweithiau ecolegol gwydn ac annog adferiad natur ar raddfa fwy.

o Coed, Coetir + Gwrychoedd

Rhaid i awdurdodau cynllunio amddiffyn coed, coetir a gwrychoedd lle mae ganddynt werth ecolegol.

- Dim ond lle y byddai hyn yn cyflawni manteision cyhoeddus sylweddol a diffiniedig yn glir y caniateir symud coed, coetir a gwrychoedd yn barhaol.

- Rhaid dilyn y dull cam a lle mae colled yn anochel bydd angen i ddatblygwyr ddarparu plannu sy'n unioni. Bydd plannu amnewid:
 - ar gymhareb sy'n cyfateb i bwysigrwydd ansawdd, amgylcheddol ac ecolegol y goeden(coed) a gollwyd (yn ddelfrydol ar y safle neu'n union gyfagos i'r safle) a;
 - ar gymhareb o leiaf 3 coeden o fath tebyg a maint wedi'u plannu am bob 1 a gollwyd.
- Pan fwriedir colli darn o goetir fel rhan o ddatblygiad, rhaid i'r gyfradd blannu fod o leiaf 1600 o goed yr hectar ar gyfer llydanddail a 2500 o goed yr hectar ar gyfer conwydd

Safleoedd dynodedig

- Mae ardaloedd pwysig o werth cadwraeth natur wedi'u dynodi yn statudol yn y Fwrdeistref Sirol. Nid yw dynodi safle statudol o reidrwydd yn atal datblygiad; fodd bynnag, rhaid asesu'r cynigion i sicrhau bod yr effeithiau ar ei nodweddion dynodedig yn cael eu deall yn llawn. Bydd datblygiad yn cael ei wrthod pan fo effeithiau andwyol ar y nodweddion y mae safle wedi'i ddynodi ar eu cyfer.
- Bydd safleoedd a ddynodwyd yn statudol yn cael eu diogelu rhag difrod a dirywiad gyda'u nodweddion pwysig yn cael eu cadw a'u gwella trwy reolaeth briodol.
- Mae SoDdGA o bwysigrwydd cenedlaethol. Mae WACA 1981 (fel y'i diwygiwyd) yn gosod dyletswydd ar gyrff cyhoeddus (gan gynnwys awdurdodau cynllunio) i hyrwyddo cadwraeth a gwella nodweddion dynodedig SoDdGA yn hyrwyddo. Mae rhagdybiaeth yn erbyn datblygiad sy'n debygol o niweidio SoDdGA . Bydd CBSMT yn rhoi rhybudd i CNC pe bai unrhyw ddatblygiad arfaethedig yn debygol o niweidio nodweddion dynodedig SoDdGA a bydd yn ystyried y cyngor a ddarperir. Ceir tri SoDdGA o fewn CBSG - Cwm Glo a Glyndyrys, Coetiroedd Cwm Taf Fechan a Mynyddoedd Llangynidr a Llangatwg, Cefn yr Ystrad a Chomin Merthyr.
- Mae gan safleoedd dynodedig nad ydynt yn statudol lai o bwysau na safleoedd dynodedig statudol, fodd bynnag, gallant wneud cyfraniad pwysig at gynnal a gwella bioamrywiaeth a gwytnwch ecosystemau. Cyn awdurdodi datblygiad sy'n debygol o niweidio dynodiad bywyd gwyllt lleol, bydd Adran Gynllunio CBSMT yn ymgynghori ag Ecolegydd y Cyngor. Bydd asesiadau yn ystyried rhywogaethau a / neu gynefinoedd gwarchodedig ar restrau Adran 7. Lle na fydd cynllun arfaethedig yn cael unrhyw effeithiau ar nodweddion safle nad yw'n statudol, nid yw datblygiad yn cael ei wahardd.
- Ar hyn o bryd mae 64 o Safleoedd o Bwysigrwydd ar gyfer Cadwraeth Natur (SINCs) ac un Warchodfa Natur Leol (LNR) ym Mwrdeistref Sirol Merthyr Tudful.

Arall

- Gall rheolaeth tir a wneir gan dirfeddianwyr a lesddeiliaid gael ei ddylanwadu'n gadarnhaol gan ddarparu cymorth a chynghor a thrwy gydweithio â'r sector gwirfoddol. Wrth wneud hynny, gall CBSMT wella gwytnwch ecosystemau yn y Fwrdeistref Sirol.

Enghraifft 1

Gwarchodfa Natur Leol Taf Fechan: Mae Ymddiriedolaeth Natur De a Gorllewin Cymru yn prydlesu ac yn rheoli LNR Taf Fechan yng ngogledd y Fwrdeistref Sirol. Mae rhaglen reoli (2025-2030) wedi'i llunio gan yr Ymddiriedolaeth Natur i lywio rheolaeth y warchodfa. Mae hyn ar ffurf drafft ar hyn o bryd.

Enghraifft 2

Trwyddedau Pori: yn 2021, ychwanegwyd cymal newydd at gytundebau trwydded a gynlluniwyd i helpu i ddiogelu bioamrywiaeth (er enghraifft, sicrhau dwysedd stocio cywir er mwyn osgoi gorburi, anifeiliaid yn cael eu symud mewn amodau gwlyb er mwyn osgoi potsio a dinistrio'r sward, dim defnyddio gwrteithiau

artiffisial neu chwynladdwyr, tynnu tail, dim cadwyn yn torri yn ystod adegau bregus i adar sy'n nythu ar y ddaear).

- Ymgynghorir â safleoedd o fewn perchnogaeth awdurdodau lleol, er enghraifft, cyn eu rhyddhau'n fewnol o fewn adrannau'r Cyngor a chyda Chynghorwyr i nodi a rheoli lles, defnydd cymunedol, rheoli perygl llifogydd, lleihau effeithiau llygryddion, gwella bioamrywiaeth, cysylltedd ecolegol a gwytnwch ecosystemau.
- Yn ogystal, ar safleoedd o fewn perchnogaeth awdurdodau lleol, mae CBSMT yn ceisio gwella gallu adnoddau naturiol i ddarparu gwasanaethau ecosystem hanfodol, er enghraifft, rheoli dŵr, rheoleiddio hinsawdd, lliniaru llygredd, gwella lles a gwella'r amgylchedd.
- Mae astudiaeth achos 1 yn ymwneud â newid y drefn torri glaswellt ar safleoedd penodol sy'n eiddo i CBSMT gyda'r nod o gynyddu bioamrywiaeth – gweler Astudiaeth Achos 1 isod.

Astudiaeth Achos 1

SAFLEOEDD BIOAMRYWIAETH

Yn 2020, dewiswyd pum ardal o laswelltir gyda chyfanswm o 2.44ha fel ardaloedd bioamrywiaeth â blaenoriaeth, sy'n golygu newid sylfaenol i ffwrdd o reoli glaswelltir dwys a thuag at gyfundrefn reoli sy'n anelu at gynyddu bioamrywiaeth. NB Yn flaenorol, roedd y safleoedd hyn yn cael eu torri sawl gwaith bob blwyddyn heb gael gwared ar y toriadau. Gwelodd y newid yn y rheolaeth ostyngiad yn nifer y toriadau i lawr i un toriad bob blwyddyn, yn hollbwysig gyda thynnu sylw.

Yn 2020, sicrhawyd cyllid gan Dîm Cefn Gwlad CBSMT o'r Gronfa Dreftadaeth Genedlaethol a rhaglen grant newydd Llywodraeth Cymru 'Lleoedd Lleol ar gyfer Natur'. Defnyddiwyd y cyllid i brynu peiriant torri a chasglu wedi'i osod ar dractor (Amazon Smartcut 2100).

Yn 2021, torrwyd y pum safle unwaith yn unig gyda'r toriadau wedi'u casglu. Mae byrddau gwybodaeth wedi'u gosod ym mhob un o'r pum safle sy'n esbonio'r rhesymau dros y newid mewn rheolaeth.

Unwaith eto yn 2021, dewiswyd naw safle bioamrywiaeth llai, cyfanswm o 1.13ha, i ehangu'r cynllun. Rhoddwyd arwydd 'gwenyn' a gomisiynwyd yn arbennig i bob un o'r safleoedd llai i'w nodi fel ardaloedd bioamrywiaeth. Dim ond unwaith yn 2021 y torrwyd y naw safle hyn hefyd: cawsant eu strimio, gyda'r safleoedd sy'n deillio â llaw. Derbyniodd CBSMT beiriant torri a chasglu llai yn gynnar yn 2022 (cyllid eto gan y Gronfa Dreftadaeth Genedlaethol a rhaglen grant newydd Llywodraeth Cymru 'Lleoedd Lleol ar gyfer Natur'), a fydd yn gallu delio â'r safleoedd llai hyn yn y dyfodol.

Cynhaliwyd arolygon ecolegol o'r 14 safle gan Ecolegydd LPA yn 2021 i ffurfio data gwaelodlin ac i lywio rheolaeth pob safle.

Prif benawdau

- >Cofnodwyd 200 rhywogaeth o fflora a >50 rhywogaeth o ffawna
- Ni fyddai'r drefn rheoli ddwys flaenorol wedi caniatáu i'r rhywogaethau hyn o fflora dyfu a blodeuo ac felly denu a chynnal y rhywogaethau ffawna.

NB roedd hyn eisoes yn llwyddiant ar y safleoedd hyn gyda bioamrywiaeth yn amlwg wedi'i wella.

Yn seiliedig ar y gwaith arolwg sylfaenol hwn, trosglwyddwyd rhai presgripsiynau rheoli cychwynnol i'r Adran Parciau i'w gweithredu. Wrth symud ymlaen, bydd y data gwaelodlin yn cael ei ddefnyddio i ddangos gwelliannau mewn bioamrywiaeth sy'n digwydd ac i addasu'r drefn rheoli glaswelltir newydd fel y bo'n briodol ar sail safle.

Yn ystod y cyfnod adrodd hwn (2023-2025), dewiswyd 9 safle arall gan wneud cyfanswm newydd o 23 o safleoedd Bioamrywiaeth â blaenoriaeth. NB mae yna hefyd 3 safle posibl ychwanegol yn cael eu treialu a'u hystyried i'w cynnwys.

Felly, mae cyfanswm yr arwynebedd gyda chyfundrefn reoli newydd ar gyfer bioamrywiaeth wedi cynyddu tua 60% rhwng 2021 a 2025 (gweler y tabl drosodd).

Blwyddyn	2020	2021	2023-2025	CYFANSWM
Dimensiynau Ardal Bioamrywiaeth (hectarau)	2.44	1.13	2.15	5.72

Wrth symud ymlaen, y nod yw ehangu'r newid mewn rheoli glaswelltir i fwy o ardaloedd ar draws y Fwrdeistref Sirol.

- Mae astudiaeth achos 2 yn ymwneud â gosod cynefin pwll sydd o fudd i fywyd gwylt lleol (creu cynefinoedd gwerthfawr) a thrigolion (lliniaru llifogydd a mynediad i natur).

Astudiaeth Achos 2

PARC TAF BARGOED

Mae'r safle yn gorwedd ym Mharc Taf Bargoed, parc Baner Werdd yn Nhreharris, yn ne Merthyr Tudful. Roedd y safle yn cynnwys ardal o gynefin gwlyptir sy'n cynnwys mosaig o laswelltir niwtral lled-wella gyda nodweddion glaswelltir corsiog, ac ardal fechan o lystyfiant lluosflwydd byr.

Sefydlwyd prosiect (a ariannwyd gan y Gronfa Her), fel cynllun System Draenio Cynaliadwy (*SuDS*), i leddfu llifogydd ar stryd ger cynefin y gwlyptir. Dioddefodd yr ardal lifogydd dwys mewn cyfnodau gwlyb trwy gydol y flwyddyn oherwydd dŵr ffo a thopograffeg y safle. Y syniad oedd creu cyfres o byllau dalgylch ac ailgyfeirio dŵr i'r afon, sy'n rhedeg yn berpendicwlar i'r safle.

Cynhaliwyd arolygon topograffig ac asesiadau ecolegol i ddechrau i lywio'r meini prawf dylunio:

- Optimeiddio ymarferoldeb y pyllau o ran lliniaru llifogydd.
- Creu nodweddion cynefin ecolegol gyfoethog.
- Darparu hygrychedd i breswylwyr a'r cyhoedd ehangach.

Crëwyd tri phwll. Roedd y rhain wedi'u leinio â concrit i sicrhau hirhoedledd ond wedi'u plannu gydag amrywiaeth o rywogaethau dŵr croyw brodorol sy'n darparu cynefin hanfodol sydd ei angen i gefnogi bywyd gwylt lleol, er enghraifft, infertebratau, amffibiaid, adar, ystlumod ac ati.

Gosodwyd llwybr pren uchel ar lwybr cylchol. Cynlluniwyd hyn i ganiatáu i drigolion a'r cyhoedd ehangach gael mynediad at wahanol fathau o gynefinoedd o amgylch y safle.

Ffigur 1: rhan o'r llwybr pren uchel.

Codwyd dwy wal fawr o gerrig sych ar y safle, ac adeiladwyd nodwedd fynedfa groesawgar o ddur. Mae'r deunyddiau a ddefnyddir yn gyffredin yn lleol ac yn rhoi nod i dreftadaeth ffermio a diwydiannol Merthyr.

Plannwyd coed o amgylch perimedr y safle i ddarparu adnoddau a gorchudd ar y safle, ond hefyd i wasanaethu fel cynefin carreg gamu sy'n cysylltu'r safle â'r dirwedd ehangach.

Codwyd tŵr 'ystlumod a gwenol' gan Lester Hartmann i ddarparu cyfleoedd clwydo yn agos at gynefin porthiant gwerthfawr y parc. Mae Lester yn arbenigwr mewn dylunio, adeiladu a gosod tyrau cynefinoedd – wedi'i leoli yn Hathersage, Swydd Derby.

Gosodwyd gwesty chwilod hefyd er budd poblogaethau infertebratau lleol, ond hefyd i ddarparu cyfleoedd addysgol (arsylwi a monitro) i grwpiau ysgol cyfagos.

- Mae astudiaeth achos 3 yn disgrifio gosod rholiau coir (darparu cynefin / lliniaru cronni silt / darparu awyru).

Astudiaeth achos 3

LLYN PARC CYFARTHFA

Mae algau yn ystod yr haf wedi dod yn broblem o fewn Llyn Parc Cyfathfa yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Cytunodd Tîm Bioamrywiaeth Cyngor Merthyr Tudful, mewn cydweithrediad â Chymdeithas Pysgotwyr Merthyr, mai ffordd bosibl o gyfyngu ar faint o flodau algâu fyddai gosod rholiau coir.

Mae rholiau coir yn rholiau plisgyn cnau coco bioddiddadwy, ffibrog a ddefnyddir yn bennaf ar gyfer sefydlogi banciau, creu cynefinoedd, a gwella ansawdd dŵr mewn ecosystemau dyfrol. Mae eu gosodiad yn syml ac yn gyflym, ac er bod eu prif rôl yn strwythurol ac ecolegol - atal erydiad, cefnogi llystyfiant brodorol, a darparu cynefin bywyd gwyllt - gall eu gosodiad hefyd lliniaru algâu yn anuniongyrchol trwy:

- Lleihau mewnlfriad maetholion: Mae llystyfiant mewn rholiau coir yn amsugno nitrogen a ffosfforws dros ben, gan gyfyngu ar y maetholion sydd ar gael ar gyfer algâu.
- Cysgodi ymylon dŵr bas: Mae planhigion sy'n tyfu trwy rholiau coir yn darparu gorchudd canopi, gan leihau treiddiad golau sydd ei angen ar algâu ar gyfer ffotosynthesis.
- Gwella cymysgu dŵr a sefydlogi banciau: Mae banciau sefydlog yn lleihau adfywiad gwaddodion, a all fel arall ryddhau maetholion i'r golofn ddŵr.

Yn ogystal â helpu i fynd i'r afael â'r mater blodeuo algaid, mae gan y rholiau coir fanteision eraill:

- Darparu sawd ar gyfer cynefin ac adnoddau ar gyfer infertebratau, amffibiaid, adar gwyllt, adar eraill ac ati i'w defnyddio.
- Lleihau cronni silt (sy'n gweithredu fel rhwystrau biogddiraddadwy sy'n arafu llif dŵr, yn dal gwaddodion crog ac yn cefnogi sefydlu llystyfiant yn gyflym).
- Gwellu ansawdd dŵr. Mae eu strwythur ffilamentaidd a mandyllog yn caniatáu i ddŵr treiddio trwy'r rhol, gan arwain at aflonyddwch lleol a micro-geryntau. Mae'r symudiad hwn yn gwella'r cyfnewid nwyon, gan ganiatáu i ocsigen o'r atmosffer gymysgu'n fwy effeithiol â'r dŵr, sy'n hanfodol ar gyfer iechyd planhigion ac anifeiliaid dyfrol.
- Darparu nodwedd naturiol, esthetig ddymunol i ddefnyddwyr y parc.

Sicrhawyd y rholiau coir gan ddefnyddio polion wedi'u morthwyllo a chrëwyd strwythurau mawr, llinellol trwy glymu rholiau ar wahân yn eu pennau.

- Mae astudiaeth achos 4 yn disgrifio gwlyptir/gwarchodfa natur fach ar ddarn o dir sydd wedi'i dŵr ac felly na ellir ei ddefnyddio (*a grëwyd ym Mharc Trelewis yn ystod y cyfnod adrodd blaenorol*) ynghyd â gwelliannau pellach a wnaed yn ystod y cyfnod adrodd presennol.

Astudiaeth achos 4

GWLYPTIR TRELEWIS (*a wnaed cyn 2022 gyda gwelliannau pellach wedi'u gwneud yn 2023*)

Crynodeb: creodd y prosiect warchodfa natur fach, gwlyptir / cors gyda chroen adar, llwybrau cerdded estynedig mynediad a defnydd o ddarn o dir sydd heb ei ddefnyddio ym Mharc Trelewis a oedd gynt yn cynnwys offer chwarae segur ac a oedd yn rhy wlyb i'w ddefnyddio. Bydd data sylfaenol ar gyfer rhywogaethau yn cael ei ddefnyddio i helpu i fesur nifer y rhywogaethau a ddenwyd oherwydd y datblygiad. Bydd y safle yn 'fan poeth i natur' ac yn trosi ardal o ddŵr, treiddio a thir clai i ardal sy'n gwanhau dŵr fel dŵr cors, dŵr agored a thrwy hynny arallgyfeirio gwerth tirwedd presennol y man agored.

Yn ystod haf 2023 bu'r Tîm Bioamrywiaeth yn monitro ac yn asesu'r ardal gwlyptir (uchod) i fesur ei ddefnydd gan fywyd gwylt, ei effeithiolrwydd o ran dal dŵr ac i ddarparu gwelliannau i'r ddau lle bo angen.

Dangoswyd bod rhywogaethau fel y chwilen deifio mawr, y fadfall palmaidd, y llyffant cyffredin a'r brogaod cyffredin i gyd yn bresennol sy'n dangos llwyddiant y cynefin newydd ei greu.

Roedd sianeli yn y cynefin o amgylch y pwll presennol wedi cael eu creu gan lif dŵr rhuthro uwchben y pwll, a dŵr yn llifo i lawr i'r cae pêl-droed islaw, gan achosi difrod i'r cae.

Gyda chymorth gwirfoddolwyr ac aelodau o Bartneriaeth Bioamrywiaeth Merthyr Tudful, ymgwymerodd y Tîm Bioamrywiaeth â'r camau canlynol ar gyfer gwella:

- Cloddiwyd y pwll presennol ymhellach i greu dyfnderoedd gwahanol gan ddefnyddio'r sianeli yn y cynefin y cyfeirir ato uchod.
- Yna defnyddiwyd y deunydd clai a mwd a gloddiwyd i greu arglawdd a fyddai'n nid yn unig yn dal dŵr ond hefyd yn darparu sblwbstrad ar gyfer infertebratau sy'n nythu ar y ddaear. Crëwyd tyllau nythu yn y banc noeth trwy bocio tyllau 100mm o ddyfnder a 4-8mm mewn diamedr.
- Crëwyd dau bwll newydd – un tua 5m x 2m a'r ail 1.5m x 1.5m i ategu'r pwll presennol*.

**Mae pyllau lluosog yn well nag un pwll mawr gan eu bod yn darparu ecosystem fwy amrywiol gyda gwahanol gemeg dŵr, llwythi maetholion, cymunedau planhigion a microgynefinoedd sy'n caniatáu gwe fwyd fwy cymhleth ac yn denu ystod ehangach o rywogaethau.*

Bydd monitro yn parhau dros gyfnod y gaeaf i asesu gosodiadau y pwll ymhellach o ran dal dŵr a'i atal rhag mynd i lawr i'r cae pêl-droed islaw sy'n achosi difrod i'r cae.

- Mae astudiaeth achos 5 yn disgrifio gwelliannau ecolegol a strwythurol i'r Incleîn.

Astudiaeth achos 5

Y INCLEIN

Mae'r safle yn ardal o fannau gwyrdd ym Merthyr Tudful a elwir yn lleol fel "Yr Incleîn". Cyn dechrau'r gwaith, roedd y cynefin yn cynnwys glaswelltir lled-wella yn bennaf gyda choed aeddfed a darnau o brysgwydd. Ymhlith y rhywogaethau o blanhigion a gofnodwyd roedd dail tafol, planden asennau, danadl gyffredin a mieri. NB Nodwyd clymog Japan hefyd. Roedd bioamrywiaeth ar y safle yn gymharol isel, sy'n golygu bod cyfleoedd i wella.

Y prif broblemau cychwynnol gyda'r safle oedd:

Mynediad. Er ei fod yn fan agored mawr sy'n cysylltu dwy ardal wahanol o'r dref, nid oedd llwybr ffurfiol wedi'i osod. Ac er bod llinellau awydd wedi'u ffurfio oherwydd traffig troed

trwy'r safle, roedd diffyg llwybr ffurfiol yn ei gwneud hi'n anodd cerdded drwyddo, yn enwedig mewn tywydd gwlyb, gan atal defnydd gan drigolion.

Tipio anghyfreithlon. Defnyddiwyd y safle yn rheolaidd ar gyfer dympio sbwriel heb awdurdod, unwaith eto yn atal defnydd gan drigolion.

Er mwyn grymuso trigolion i gael mynediad i'r safle, defnyddio a chymryd "perchnogaeth" o'r safle, crëwyd llwybrau troed ffurfiol dynodedig sy'n darparu llwybr cylchol ac yn cysylltu â phedwar pwynt mynediad gwahanol. Roedd hyn yn caniatáu mynediad hawdd a chyfleus i'r safle i drigolion a gwella cynhwysiant.

Yn ogystal ag adeiladu'r llwybrau troed, cyflwynwyd nodweddion eraill i greu gofod esthetig a chroesawgar. Roedd prif fynedfa'r safle wedi'i gosod â gatiau

pwrpasol. Comisiynodd y Tîm Bioamrywiaeth arbenigwr mewn creu gwaith metel pensaernïol ac addurnol pwrpasol - Ironart of Bath (<https://www.ironart.co.uk/bespoke/sculpture/merthyr-tydfil-meadow-gates/>)

Crëwyd gatiau dur wedi'u paentio, a oedd yn ymgorffori nodweddion naturiol a geir ar y safle a thu hwnt, fel gloynnod byw, blodau a siâp crib y mynydd yn y pellter. Cafodd y gatiau eu derbyn yn dda gan drigolion sy'n defnyddio'r safle, gyda llawer yn sylwi ar eu harddwch a sut maent yn ychwanegu at apêl y safle.

Roedd creu cynefinoedd a gwella bioamrywiaeth ar flaen y gad yn y prosiect. Er enghraifft, plannwyd coed, cyflwynwyd blodau gwyllt, crëwyd pyllau/gwlyptir yn ogystal â newid yn rheolaeth y cynefin glaswelltir i annog bioamrywiaeth. Plannwyd sawl coeden ochr yn ochr â'r llwybrau troed newydd ar y safle, gan ffurfio coridorau cynefinoedd a chyfleoedd, er enghraifft, ar gyfer nythu adar, infertebratau ac ati. Sefydlwyd

perllan yng ngorllewin y safle a fydd yn darparu cyfleoedd i fywyd gwyllt, os caiff ei reoli mewn ffordd sy'n cefnogi bioamrywiaeth. Mae coed ffrwythau yn cyrraedd "henaint" yn gyflymach na llawer o rywogaethau coed eraill – er enghraifft gall coeden afal 50 oed fod â'r un nodweddion â derw 300 mlwydd oed: boncyffion gwag, tyllau pydredd, pren marw neu sy'n pydru – o fudd i infertebratau saproxylic, yn ogystal ag adar, ystlumod ac ati. Mae coed ffrwythau yn blodeuo yn gynnar yn y flwyddyn, gan ddarparu ffynonellau bwyd pwysig i beillwyr ar ddiwedd y gaeaf/dechrau'r gwanwyn. Mae'r bylchiad bwriadol rhwng coed mewn perllan hefyd yn gadael mwy o olau haul i mewn, sydd o fudd i, er enghraifft, pryfed hedfan, fel gloynnod byw, sydd angen cynhesrwydd yr haul i bweru cyhyrau hedfan. NB Mae perllannau traddodiadol yn gynefinoedd o brif bwysigrwydd o dan Adran 7 Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016.

Sefydlwyd y cynefin gwlyptir i ddarparu cyfleoedd pellach i ymlusgiaid, amffibiaid, adar a mamaliaid ddefnyddio'r safle, ni ellir tanamcangyfrif pwysigrwydd cynefinoedd dŵr croyw wrth ystyried

bioamrywiaeth. Mae adeiladu dau bwl mawr yng ngorllewin y safle wedi creu cynefinoedd newydd ar y safle, gwella bioamrywiaeth a darparu cyfleoedd i drigolion ddod yn agos at natur. Yn ogystal, gan weithio'n agos gyda pheirianwyr, mae'r pyllau wedi'u cynllunio fel rhan o gynllun System Draenio Cynaliadwy (*SuDS*) i helpu i leddfu llifogydd ar y safle.

Mae nodwedd arall wedi'i gyflwyno wedi cyfuno bioamrywiaeth â chelf. Comisiynodd y Tîm Bioamrywiaeth Will Nash, artist a cherflunydd yn Lewes, Dwyrain Sussex i ddylunio a chreu *The Tricerahedron* (o'r geiriau Groeg am 'tri' a 'corn,' - strwythur chwe cell sydd, pan gaiff ei ehangu, yn gallu ffurfio sffêr). Adeiladwyd y darn o ddur hindreulio, sy'n rhydu o dan ddylanwad y tywydd, gan greu haen amddiffynnol. Mae'r chwe cell yn llawn boncyffion wedi'u drilio ymlaen llaw i ffurfio arwyneb allanol solet, gyda bylchau wedi'u cynllunio fel cynefinoedd lloches a nythu ar gyfer ystod eang o infertebratau.

Mae'r cerflun nid yn unig yn weledol drawiadol ond hefyd yn amlswyddogaethol, yn gwella'r dirwedd, yn pwysleisio hunaniaeth leol, yn denu pobl, yn addysgu, yn diddanu ac yn hysbysu.

Mae gan y strwythur trawiadol a mawreddog arwyneb crwm mewnol sy'n gwasanaethu fel sedd i drigolion / ymwelwyr orffwys ac edmygu'r olygfa. Am y rhesymau hyn *gosodwyd y Tricerahedron* yn ganolog o fewn y safle i greu canolbwynt unigryw.

Adeiladwyd seddi lled-gron ychwanegol hefyd ar y safle gan ddefnyddio gwaith bloc wedi'i orchuddio â gorchuddio cerrig ac wedi'i addurno â darn pwrpasol o waith celf.

Comisiynwyd yr artist cymunedol Andy O'Rourke i weithio gyda phlant lleol Ysgol Gynradd Gymunedol Troedyrhiw i gynhyrchu murlun mosaig. Mae gan bob rhan o'r mosaig argraff o lystyfiant a gymerwyd o'r safle ac mae'r darn yn ymgorffori rhywogaethau a nodwyd yn ystod arolwg ecolegol o'r safle yn y dyluniad.

Mae offer chwarae naturiol wedi'u gosod ar y safle, wedi'u cynllunio i integreiddio harddwch natur i ardaloedd chwarae i blant. Mae'r offer chwarae ar ffurf cerfluniau pren o anifeiliaid a phryfed y gall plant eu mwynhau a rhyngweithio â nhw. Mae gwesty chwilod mawr hefyd wedi'i osod ar ben y safle. Mae plant lleol yn cael eu hannog i lenwi'r gwesty â deunyddiau naturiol (e.e. brigau, dail, conau pinwydd), dylunio adrannau o fewn y gwesty i ddenu gwahanol bryfed a gwirio i mewn yn rheolaidd i fonitro unrhyw breswylwyr newydd a dysgu am eu hymddygiad. Mae'r safle wedi'i drawsnewid yn lle lle gall plant lleol ymarfer corff a chael hwyl yn yr awyr agored, wrth ddysgu am fywyd gwyllt a'r byd naturiol.

Cysylltodd y Tîm Bioamrywiaeth â Lester Hartmann, arbenigwr mewn dylunio, adeiladu a gosod tyrau cynefinoedd – wedi'i leoli yn Hathersage, Swydd Derby, a gomisiynwyd i ddylunio, adeiladu a gosod tŵr ystlumod ar gyfer y safle a fyddai'n cael ei osod â sgriwiau daear i ddarparu digon o sefydlogrwydd i ymdopi â'r amodau gwyntog sy'n bresennol ar y safle agored hwn. Mae'r dyluniad wedi'i gwblhau nid yn unig yn swyddogaethol (gall y tŵr ddarparu ar gyfer hyd at 1000 o ystlumod o wahanol rywogaethau), ond hefyd yn weledol ddeniadol.

I gloi, mae'r safle – gynt yn domen glo ac yna'n fan poeth ar gyfer tipio anghyfreithlon – wedi'i drawsnewid a'i wella er budd nid yn unig natur a bioamrywiaeth, ond hefyd trigolion ac ymwelwyr. Dangoswyd bod treulio amser ym myd natur yn gwella iechyd meddwl pobl yn sylweddol trwy leihau straen, gwella hwyliau, meithrin lles emosiynol a chefnogi iechyd corfforol.

Mae'r Incline, unwaith yn cael ei anghofio a'i esgeuluso, bellach wedi'i drawsnewid yn ecosystem aml-swyddogaethol. Mae yna, er enghraifft, llwybrau troed newydd sy'n gweithredu fel llwybrau teithio llesol, coed a chynefin newydd i wella ansawdd aer ac o fudd i fywyd gwyllt, seddi a meinciau pwrpasol ledled y safle a'r olygfa hyfryd o'r dirwedd ehangach. Mae hyn i gyd yn ychwanegu at fannau gwyrdd gweithredol swyddogaethol sy'n darparu cyfoeth o fanteision i bopeth a phawb sy'n defnyddio'r safle. Dylai'r Incline fod yn feincnod ar gyfer yr hyn y gellir ei gyflawni gyda mannau anghofiedig a sut y gall y cyhoedd newid arferion – unwaith yn ardal ychydig a ddefnyddiwyd wedi'i difetha gan dipio anghyfreithlon – sydd bellach yn cael ei charu a'i diogelu gan y bobl sy'n ei defnyddio.

- Mae astudiaeth achos 6 yn disgrifio prosiect creu cynefin ar gyfer y chwilen carw.

Astudiaeth achos 6

PROSIECT CYNEFIN CHWILEN CARW

Mae'r chwilen carw yn brin iawn yng Nghymru gyda dosbarthiad cyfyngedig. Mae chwilod ceirw yn cael eu gwarchod yn gyfreithiol o dan Ddeddf Bywyd Gwyllt a Chefn Gwlad 1981 (fel y'i diwygiwyd) ac fe'u cynhwysir fel rhywogaeth o brif bwysigrwydd ar Atodlen 7 Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016. Nid oes cofnodion cyfredol o chwilen carw ym Merthyr Tudful.

Felly, mae Prosiect Cynefinoedd Chwilen Carw wedi'i gynnal ledled y Fwrdeistref Sirol. Roedd hyn yn cynnwys adnabod safleoedd coetir llydanddail a chreu pyramidau coed (stumperies) – gwneir y rhain fel a ganlyn:

- Claddwch sawl boncyff yn unionsyth yn y pridd, tua 500mm o ddyfnder.
- Dylai boncyffion fod yn llydanddail (nid conwydd) ac o leiaf mor drwchus â braich oedolyn.
- Gwnewch yn siŵr bod lle rhwng y boncyffion fel y gall y chwilod gael mynediad at bob rhan o'r log.
- Gwnewch yn siŵr bod y gofod rhwng y boncyffion wedi'i lenwi â phridd (chwilog cam benywaidd yn dodwy eu hwyau yn y pridd wrth ymyl pren sy'n pydru)

- Gosodwch y pyramidau log mewn cysgod dappled gan mai dyma sydd orau i atal y boncyffion rhag sychu.

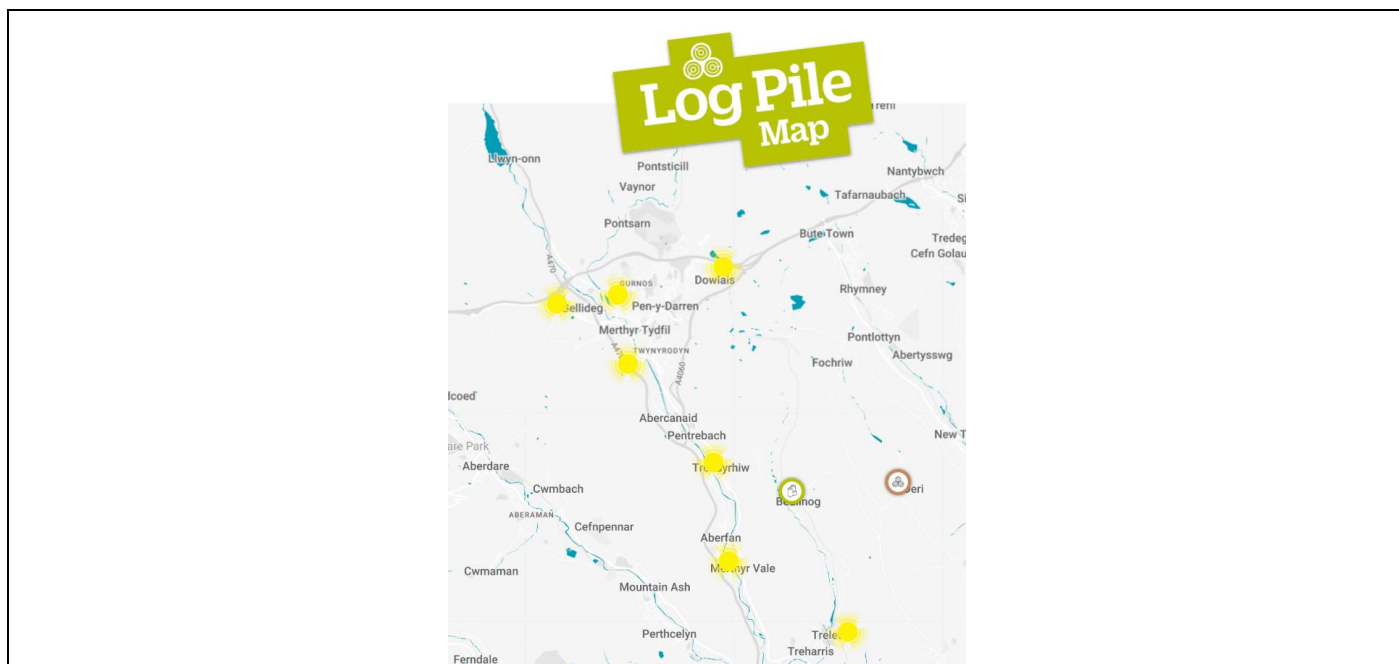

Mae larfa chwilen carw angen pren sy'n pydru (yn enwedig gwreiddiau a boncyffion coed sy'n pydru) i ddatblygu dros 3-6 mlynedd cyn dod i'r amlwg fel oedolion. Mae oedolion yn byw ychydig wythnosau yn yr haf, yn bennaf i baru. Mae tirweddau lleol gyda choed aeddfed a phren marw yn hanfodol ar gyfer goroesiad y rhywogaeth.

Y gobaith yw y gall creu mwy o'r ardaloedd hyn helpu i ailsefydlu poblogaeth yn y Fwrdeistref Sirol.

Mae Ymddiriedolaeth y Bobl ar gyfer Rhywogaethau mewn Perygl (PTES) wedi creu adnodd mapio i gofnodi'r cynefin a grëwyd ar gyfer y chwilen geirw (pyramidau coed, pentyrrau coed a boncyffion wedi'u cadw) ynghyd â gweld chwilen llwyfan (Map Pentyrrau Coed - <https://stagbeetles.ptes.org/#log-pile-map>).

Ymgwymerodd Partneriaeth Bioamrywiaeth Merthyr Tudful â'r her o greu pyramidau coed x25 ledled y Fwrdeistref Sirol ym mis Tachwedd 2023 i gefnogi'r chwilen garw. Gwnaed ymdrech wych i greu a chofnodi'r pyramidau log ar y Map Pentyrrau Log PTES. Mae gan Ferthyr Tudful bellach gofnodion ar gyfer pyramidau coed x27 a boncyffion x2 wedi'u cadw.

- Mae astudiaeth achos 7 yn disgrifio prosiect coed ledled y Fwrdeistref Sirol.

Astudiaeth achos 7

PROSIECT PLANNU COED BWRDEISTREF SIROL MERTHYR TUDFUL

Adnoddau Naturiol 'Gorchudd Coed yng Nghymru' Astudiaeth Trefi a Dinasoedd'

Mae gan yr astudiaeth hon bennod sy'n ymroddedig i Ferthyr Tudful:

<https://cdn.cyfoethnaturiol.cymru/682942/merthyr-tydfil-tcwtc3-technical-annex.pdf>

Mae'r astudiaeth yn dyddio o 2013/2014 ond mae'n cynnwys ystod o ystadegau diddorol a defnyddiol. Er enghraifft, yn 2013, roedd gorchudd canopi cymedrig Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful yn 20.3%. Yn ogystal, dangosodd data Ward wrth Ward Wardiau coediog uchel (e.e. Treharris 4 – 36.0% o orchudd canopi) a Wardiau coediog isel (e.e. Pen-y-darren 2 – 5.4%). Roedd pryder yn yr astudiaeth am golli coed mawr hirhoedlog nad oeddent efallai yn cael eu disodli'n effeithiol.

Er bod y data yn gymharol hen, mae'n dal i fod yn ddefnyddiol a gellir ei ddefnyddio at ddibenion cymharol.

Ar hyn o bryd mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful yn cynnal adolygiad o orchudd coed ar draws y Fwrdeistref ac yn nodi ardaloedd addas lle y gellid plannu coed (gan gynnwys gwrychoedd) ddigwydd.

Mae gweithgor trawsadrannol sy'n cynnwys ystod o adrannau a disgyblaethau, er enghraifft, Eiddo ac Ystadau, Tai ac Adfywio, Adfywio Corfforol; Adfywio Cymunedol; Polisi a Gweithredu; Cynllunio a Chefn Gwlad; Cynllunio; Parciau; Iechyd coed; Bioamrywiaeth; Ecoleg; Systemau Gwybodaeth Ddaearyddol.

Rhaid plannu coed mewn ardaloedd addas yn unig a pheidio â bod yn niweidiol i fathau eraill o gynefinoedd pwysig.

Ymhlith y mathau gorau o safleoedd ar gyfer plannu coed byddai ardaloedd 'llwyd' (e.e. tir caled neu wag/adfeiliedig) neu gaeau wedi'u gwella lle nad oes bioamrywiaeth neu fioamrywiaeth isel iawn yn y lle cyntaf. Dylid ystyried plannu coed ar safleoedd ucheldirol ger dalgylchoedd afonydd lle mae caeau amaethyddol/ardaloedd bioamrywiaeth isel at ddibenion gwynnwch llifogydd/atal llifogydd.

Lle mae safleoedd yn addas ar gyfer plannu coed, rhaid defnyddio rhywogaethau brodorol o darddiad lleol (os nad Cymreig) – dewis y rhywogaeth neu gymysgedd o rywogaethau cywir ar gyfer y safleoedd dan sylw.

Yn ogystal â phlannu coed, mae pwyslais hefyd wedi'i roi ar reoli a diogelu'r stoc coed presennol yn MTCB, sydd yr un mor bwysig.

Mae'r prosiect wedi ehangu yn fwy diweddar i ddechrau ystyried unrhyw safle lle gellid gwneud gwelliant ecolegol (heb fod yn gyfyngedig i blannu coed), efallai gyda'r bwriad o ddarparu iawndal oddi ar y safle ar gyfer datblygu lle mae iawndal ar y safle wedi'i ddiystyru.

PORTH GWYRDD STRYD FAWR DOWLAIS (*prosiect wedi'i gwblhau yn 2023*)

Crynodeb: Mannau gwyrdd newydd wedi'u creu yn y parth cyhoeddus o tarmacadam presennol yn y gerbyttfordd sy'n gwella estheteg, cyfleoedd peillwyr a gwytnwch sy'n lleihau llifogydd, gan greu gerddi glaw. Mae'r amlen yn cynnwys ymylon a chylchfannau cyfagos.

Mae cyllid ar gyfer y prosiect wedi'i sicrhau gan Dîm Cefn Gwlad CBSMT o Gronfa Her Lleodedd Lleol ar gyfer Natur Llywodraeth Cymru.

Nodau'r prosiect yw fel a ganlyn:

- **Creu amrywiaeth blodau ar argloddiau a chylchfannau:** mae'r argloddiau a'r cylchfannau presennol yn parhau i fod yn isel mewn amrywiaeth blodau. Bydd y cynigion yn gwella'r rhywogaethau glaswelltir yn sylweddol, yn galluogi plannu coed a llwyni blodeuog, ffrwythau ac aeron fel adnodd bwyd i adar a mamaliaid bach.
- **Cynnydd yn nifer y coed stryd:** yn dilyn lleoliad cyfleustodau gwasanaeth o fewn y gerbyttfordd bresennol, bydd coed stryd yn cael eu plannu mewn lleoliadau penodol sydd ar gael o fewn y gerbyttfordd ganolog, lle cyn hynny dim ond wyneb caled bu. Bydd rhywogaethau coed yn cael eu dewis clonau o rywogaethau brodorol a ddewiswyd am eu ffurf reolaidd a'u haddasrwydd i atal gwrthdaro â defnyddwyr y ffordd.
- **Gwell cysylltedd a chynefin ar hyd y briffordd:** fel gorchudd i goed a blannwyd yn y warchodfa ganolog, bydd rhywogaethau gorchudd daear yn cael eu dewis o rywogaethau brodorol i ffurfio man gwyrdd ar lefel y ddaear a chynnal a chadw isel. Bydd rhywogaethau yn cael eu dewis am eu nodweddion gweledol a'u lliw a'u ffurf, gan ddefnyddio glaswelltau a gwrychoedd brodorol a fydd yn gallu darparu ar gyfer amrywiadau mewn tymheredd a lefelau lleithder y ddaear.
- **Cynnydd mewn ardaloedd gwyrdd net i fanteisio ar rywogaethau sy'n gyfeillgar i beillwyr:** bydd cyfanswm y cynigion yn cynyddu arwynebedd net rhywogaethau sy'n gyfeillgar i beillwyr. Bydd y

rhywogaethau hyn yn berlysiâu brodorol blodeuol wrth i'r mwyafrif o hyn gynyddu, er y bydd coed a llwyni hefyd yn cael eu dewis sy'n darparu ystod ehangach o ffynonellau neithdar.

- **Gwell ansawdd aer a rheoli dŵr:** mae ansawdd aer, llygredd sŵn a llifogydd i gyd yn fygythiad i'r amgylchedd lleol. Bydd coed a llwyni yn dal gronynnau yn yr awyr, yn cael gwared ar garbon deuocsid a nitrogen trwy sefydlogi, yn lleihau lefelau sŵn trwy blannu yn y warchodfa ganolog, bydd ansawdd dŵr yn cael ei wella trwy hidlo rhannol ac arafu cyfradd y dŵr ffo trwy greu system Draenio Trefol Gynaliadwy ôl-ffitio trwy osod gerddi glaw. Bydd addasrwydd i gyflwr gwlyb a sych yn creu ystod o amodau cynefin ar gyfer infertebratau.
- **Adfer balchder dinesig:** fel ymagwedd at Ddowlais o'r de-orllewin ac fel rhyngwyneb â Phenydarren, bydd y cynigion yn codi ymddangosiad gweledol ac apêl yr ardal gyfan. Mae buddsoddiad a gwelliannau i seilwaith gwyrdd bellach yn cael eu cydnabod yn fwy eang fel ymateb pwysig i'r hinsawdd sy'n newid ac yn cynnig gobaith a phositifrwydd i'r cymunedau y bydd y cynigion hyn yn effeithio arnynt. Bydd y cynllun hefyd yn gatalydd ar gyfer mentrau yn y dyfodol i godi ansawdd yr amgylchedd lleol.

- Dangosir enghreifftiau o dasgau gwaith llai ym Mluch 1 isod.

Bluch 1

Chwefror/Mawrth 2024

- **Parc Trelewis:** gweithio gyda gwirfoddolwyr i gynyddu bioamrywiaeth ac apelio at y cyhoedd drwy osod pyst chwyddo, creu crafu newydd, clirio prysgwydd yn ardal y coetir a phlannu coed afalau brodorol.
- **Parc Treharris:** gweithio gyda gwirfoddolwyr i gael gwared ar rywogaethau goresgynnol, e.e. llawryf ceirios, a chreu crafiadau newydd i ddŵr lifo i'r nant, gan leihau effaith erydiad ar y nant bresennol oherwydd llifogydd.
- **Afon Taf:** plannu gwrychoedd gyda disgyblion o Ysgol Uwchradd Afon Taf - yn cynnwys defnyddio offer fel rhawiau, ffyr a raciau i glirio gorchudd tir cyn paratoi'r ardal i'w plannu.
- **Parc Cyfarthfa:** digwyddiad sy'n cael ei gynnal gyda Chymdeithas Naturiaethwyr Merthyr a'r Cylch ac yn cael ei gynnal yn y bothy, gyda disgyblion o Ysgol Gynradd Pantysgallog yn ymweld ar gyfer taith gerdded adnabod adar drwy'r goedwig ac adeiladu bwydwr adar.
- **Parc Cyfarthfa:** diwrnod gosod bocsys adar gyda gwirfoddolwyr o Glwb Adar Morgannwg. Codwyd blychau adar mewn ardaloedd coediog a'u mapio i'w monitro yn y dyfodol.
- **Cae Mari Dwn:** gweithio gyda Cadwch Gymru'n Daclus a myfyrwyr yn Ysgol Uwchradd Cyfarthfa i blannu coed brodorol.
- **Parc Troedyrhiw:** gweithiodd gyda gwirfoddolwyr i glirio deunydd planhigion marw o welyau blodau ynghyd â chlirio sbwriel a chadw llwybrau yn lân ac wedi'u cyflwyno'n dda i'r cyhoedd eu mwynhau.
- **Trefechan:** hadau blodau gwyllt wedi'u hau ar ymyl y ffordd a'r bancio ger llwybr Taf.
- **Cartref Gofal Tŷ Gurnos:** clirio gwelyau blodau x4 o chwyn, troi'r pridd a phlannu amrywiaeth o berlysiâu a hadau blodau gwyllt i ddarparu ysgogiadau gweledol a gwella lles unigolion sy'n defnyddio'r cyfleuster.
- **Pyllau Penywern:** mynychodd ddiwrnod gweithgareddau gyda gwirfoddolwyr ar gyfer. Roedd y gweithgareddau'n cynnwys: plescio coed i ffurfio llinell ffens a gosod tŷ draenogod. Dangosodd canlyniadau fideo NB o ddefnyddio camera bywyd gwyllt i fonitro ardal o lystyfiant ger y cwlfer ar y safle ystod o fywyd gwyllt yn bresennol, yn enwedig, gwiriwyd lluniau o lygod y dŵr gan y Gymdeithas Mamaliaid (ein sefydliad partner). Cofnodwyd y gofnodwyd am y tro cyntaf o lygod y dŵr ym Merthyr Tudful ers 2009.
- **Hyfforddiant Proffihopper:** hyfforddiant a fynychwyd gan aelodau o'r Adran Parciau. NB Mae Proffihopper yn beiriant torri torri fflach hunan-yrru perfformiad uchel a gynlluniwyd ar gyfer rheoli mannau gwyrdd proffesiynol, sy'n gallu torri, mulsio, scarifying, a chasglu malurion mewn un llawdriniaeth.

Ebrill/Mai 2024

- **Cartref Gofal Tŷ Gurnos:** gosodwyd tŷ pryfed er budd y preswylwyr.

- **Parc Cyfarthfa**: plannu gwrych (ywen a chorn) yn lle hen wal derfyn sy'n darparu rhwystr naturiol ecolegol amrywiol.
- **Rhandiroedd Ynysfach**: cymorth i osod gwesty chwilod a chreu pwll bywyd gwyllt.
- **Parc Trelewis**: gwaith wedi'i gwblhau (gwrychoedd wedi'u cryfhau gyda chyflwyno sbesimenau trawst corn, cerflun neidr pren wedi'u gosod, offer chwarae newydd wedi'u hychwanegu). Mae defnyddwyr lleol wedi gwneud sylwadau ar "faint brafiach oedd hi nag o'r blaen". Gosodiadau/creadigaethau yn y dyfodol (polion totem a cherfluniau chwarae fel Gweision y Neidr a Gloŷnnod Byw, crafiadau newydd, blychau ystlumod ac adar).
- **Yr Incleir**: gwaith wedi'i gwblhau (cofeb wedi'i osod, llwybrau a pherllan wedi'u creu, gatiâu wedi'u gosod a'u paentio gan Iron Art). Gwaith yn y dyfodol (ymweliad â'r safle i gael gwared ar y pren dros ben sydd ar ôl ar y safle).
- **Parc Aberfan**: mynychodd a helpodd i greu gwesty chwilod gyda disgyblion a staff Ysgol Rhyd y Grug.
- **Clwb Adar Morgannwg**: mynychodd weithdy ar sut i fonitro blychau adar yn yr ardal, cynorthwyo gyda chodi blychau gwybedog Pied yng Ngwarchodfa Natur Taf Fechan.
- **Parc Nant Llwynog**: x5 coed afalau "Balchder y Cymoedd" a roddwyd i'w plannu yn y parc.
- **Pwll Penywern**: gwrych marw wedi'i greu, meinciau wedi'u gosod, camera llwybr wedi'u symud i ddal lluniau o llygod y dŵr yn well, polion totem anifeiliaid x2 wedi'u codi yn cynnwys 'llwynog' a 'cnocell coed' - y ddau anifail wedi'u gweld ar y safle.
- **Parc Treharris**: blychau ystlumod wedi'u gosod, rhywogaethau rhedyn brodorol wedi'u plannu, nodweddion glannau môr eu creu.
- **Taf Bargoed**: lloches to gwyrdd wedi'i ailhadu gyda chymysgedd blodau gwyllt brodorol, camera llwybr wedi'i godi oherwydd traciau dyfrgwn posibl ar ynys Reed.
- **Ysgol Gynradd Bedlinog**: cyngor ar sut i ddefnyddio ardaloedd llwyd a'u troi'n wyrdd a phlannu gwrych. Trafodwyd diwrnodau gweithgareddau natur ond heb eu trefnu eto.
- **Gwarchodfa Natur Taf Fechan**: cynlluniau ar waith i ymweld â'r safle a gyda chymorth gan yr Ymddiriedolaeth Cadwraeth Amffibiaid ac Ymlusgiaid (ARC-Trust) i ymgymryd â gwaith arolygu madfallod cribog mawr a gyda chymorth Clwb Adar Morgannwg i gynnal arolygon gwybedog pied. Hefyd, mae cynlluniau i godi camerâu llwybr i fonitro set moch daear.
- **Rhandiroedd Ynysfach**: — cyngor wedi'i ddarparu. Trafodwyd y posibilrwydd o ddychwelyd i greu nodwedd pwll parhaol yn y rhandiroedd.
- **Mynwent Craigfargoed**: cymorth a chyngor a ddarperir i Grŵp Cyfeillion Mynwent Craigfargoed ar greu gofod mwy croesawgar. Rhoddwyd cyngor hefyd ynglŷn â rheoli prysgwydd a chreu ymylon blodau gwyllt.

Mehefin 2024

- **Pyllau Penywern**: cael gwared ar banadl gyffredin - casglwyd 50 bag o banadl a'u stocio ar gyfer digwyddiad Calan Gaeaf "Gwneud Banadl" yn y dyfodol.
- **Parc Treharris**: rheolaeth barhaus gyda gwirfoddolwyr - dechreuodd glirio llawryf ceirios o'r glannau a chreu ardaloedd glannau newydd, ynghyd â chreu pentyrrau cynefinoedd.
- **Parc Taf Bargoed**: ychwanegu compost at y lloches a'i ail-hadu, gosod matiau ymlusgiaid yn yr ardal i'w harolygu yn y dyfodol, gyda'r gobaith o ddod o hyd i gwiwydd.
- **Parc Cyfarthfa**: gosod matiau ymlusgiaid i arolygu'r ardal am arwyddion o gwiber i helpu i bennu dosbarthiad ledled y fwrdeistref.
- **Ysbyty'r Tywysog Siarl**: hysbyswyd bod gwaith blaenorol wedi'i ddifrodi eto ac ailymweld â'r safle i ailadeiladu a chwblhau'r wal gerrig yn YTS. Ardal wedi'i chlirio o falurion.
- **Parc Troedyrhiw**: gweithio gyda gwirfoddolwyr i glirio deunydd planhigion marw o welyau blodau ynghyd â chlirio sbwriel a chadw llwybrau yn lân ac wedi'u cyflwyno'n dda i'r cyhoedd eu mwynhau.
- **Gwlyptir Trelewis**: gosod meinciau x3 ochr yn ochr â'r llwybr, gweithio gyda gwirfoddolwyr i dorri ac ail-lunio cuddfan helyg a dechrau ar strwythur cromen helyg.
- **Cartref Gofal Tŷ Gurnos**: blwch adar i'w osod

Gorffennaf 2024

- **Wythnos Natur – Parc Nant Llwynog**: digwyddiad corws y wawr, taith gerdded gylchol drwy'r parc. Cân adar wedi'i nodi - cân cân, wren, colomen goed, jackdaw, titw glas, titw mawr.

- **Wythnos Natur – Ysgol Iau Cyfarthfa:** Gwahoddwyd Pobl Iau Cyfarthfa i fynychu Diwrnod Adnabod Coed, a oedd yn cynnwys taith dywys drwy'r parc, gan gyffwrdd â phynciau fel hanes, amaethyddiaeth, bioamrywiaeth a'r gwahanol rywogaethau o goed sy'n bresennol yn y parc.
- **Noson ystlumod – Parc Taf Bargoed:** noson canfod ystlumod a gynhelir i drigolion.
- **Ysgol Gynradd Bedlinog:** digwyddiad creu stumpery i fyfyrwyr a rhieni
- **Pyllau Penywern:** – cwblhau'r gwaith o dynnu'r banadl gyffredin. Defnyddiwyd peth o'r banadl a stociwyd yn flaenorol i atgyfnerthu'r ffensys a chreu nodwedd newydd yn y dirwedd.
- **Taith Gerdded Afon Abercanaid:** cyflenwi a gosod pyst marcio ffordd ochr yn ochr â'r llwybr newydd.
- **Yr Inclein:** cyflenwi a gosod gwesty chwilod yn yr Inclein yn y gobaith y bydd trigolion a phlant yr ardal yn ymgysylltu a llenwi'r gwesty chwilod gyda ffon, corns, conau pinwydd a nodweddion naturiol eraill fel adnodd i'r boblogaeth infertebratau leol.

Awst 2024

- **Parc Treharris:** parhau i fynd i'r afael â rhywogaethau goresgynnol trwy reoli rheoledig, gan ddefnyddio gwirfoddolwyr ac arbenigedd yr Ymddiriedolaeth Natur i ddatblygu cynllun ar gyfer rheoli Balsam yr Himalaya, Clymog yr Himalaya, Clymog Japan a goresgynyddion eraill.
- **Gwarchodfa Natur Taf Fechan:** – gosod blychau gwybedog pied (cyfanswm o x10) gyda chymorth Grŵp Cofnodi Nyth Fledgemore. Monitro parhaus i'w gynnal drwy gydol y flwyddyn.
- **Canolfan Gymunedol Trelewis:** diwrnod digwyddiad cymunedol a gynhelir mewn partneriaeth â Chartrefi Dyffryn Merthyr, sy'n cwmpasu ystod eang o weithgareddau gan gynnwys creu gwesty bygiau bach, argraffu blodau ar nodau tudalen a photiau iogwrt bwydo adar.
- **Parc Taf Bargoed:** amrywiaeth o weithgareddau a gynhelir gan YNMT sy'n cynnwys bwydwr adar, gwesty chwilod a marcio stampiau llyfrnodau gyda fflora naturiol a geir ar y safle.

Medi 2024

- **Parc Taf Bargoed:** diwrnod digwyddiad i drigolion a gynhelir gan YNMT ar y cyd ag Ymddiriedolaeth Afonydd De-ddwyrain Cymru (SEWRT) ar gyfer cwrs samplu ciciau achrededig sy'n agored i'r cyhoedd.
- **Pyllau Penywern:** gwrych wedi'i gwblhau, rholio coir wedi'i osod ar ymylon y pwll i helpu i wella bioamrywiaeth a bywyd dyfrol yn yr ardal. Daeth gwirfoddolwyr i fyny gyda gosod rholiau coir ynghyd â chasglu sbwriel cyffredinol ar ddiwedd y dydd.
- **Parc Cyfarthfa:** gyda chymorth gwirfoddolwyr, gosodwyd rholyn coir ar ymylon y pwll i helpu i wella bioamrywiaeth a bywyd dyfrol. Casglu sbwriel.
- **Parc Troedyrhiw:** – Cysylltodd Partneriaeth Bioamrywiaeth Merthyr Tudful (YNMT) â Will Nash, artist a cherflunydd sy'n byw yn Lewes, Dwyrain Sussex, i ddylunio a gosod tyrau gwenyn unigol o fewn pedwar gwely blodau gwyllt. Bydd hyn yn ddymunol yn esthetig ac yn darparu nodwedd gynefin gynaliadwy ac unigryw.
- **Ysbyty'r Tywysog Siarl (YTS):** Cysylltodd Tilbury Douglas (cwmni seilwaith, peirianeg a gosod allan sydd ar hyn o bryd yn gweithio ar ehangu ac adnewyddu YTS) â Phartneriaeth Bioamrywiaeth Merthyr Tudful yn gofyn am gymorth ar Diwrnod Glanhau'r Byd. Darparwyd bagiau, casglwyr sbwriel a thîm o wirfoddolwyr ar gyfer casglu sbwriel.
- **Gwarchodfa Natur Taf Fechan:** Cynhaliodd YNMT Daith Gerdded Ffyngau gyda'r mycolegydd arbenigol Emma Williams yn arwain gyda chymorth y daearegwr Ben Evans i roi esboniad manwl i ni pam, sut a ble y gallech ddisgwyl dod o hyd i ffyngau yn tyfu yn y warchodfa.

Hydref 2024

- **Gwlyptir Trelewis:** crëwyd pyllau x2 (byrhoedlog) gyda grŵp gwirfoddol i helpu i fynd i'r afael â dŵr ffo gormodol gyda deunydd gormodol yn cael ei ddefnyddio i ffurfio bung ar hyd yr ymyl gan greu nodwedd gynefin pellach.
- **Ardal Ddysgu Awyr Agored Cyfarthfa:** Partneriaeth Bioamrywiaeth Merthyr Tudful a'i grŵp gwirfoddol (clirio llystyfiant o hen wal gerrig crwn a chlirio llystyfiant).
- **Parc Troedyrhiw:** Plannodd YNMT fwy o fylbiau (cennin Pedr a chrocws) ochr yn ochr â'r llwybr presennol.
- **Stryd Fawr Dowlais:** Ymgymrodd YNMT â thynnu prysgwydd a thorri'r warchodfa ganolog i ganiatáu plannu planhigion sy'n goddef halen a sychder.

- **Gwlyptir Trelewis:** Creodd YNMT nodweddion cynefin newydd o fewn y prif bwl drwy ychwanegu ymylon cerrig a fydd yn darparu lleoedd infertebratau ac amffibiaid i fridio, dodwy wyau, cuddio a phorthiant yn ddiogel.
- **Parc Treharris:** Plannodd YNMT tua 2000 o fylbiau crocws yn y banc gorllewinol Spring.
- **Gwlyptir Trelewis:** Llwybr sy'n arwain yn ôl i'r coetir wedi'i glirio i'w wneud yn hygyrch i'r cyhoedd gan ganiatáu mwy o ddefnydd o'r ardal gwlyptir. Yn ogystal, codwyd bocsys adar x3 yn y coetir i annog adar nythu llai.
- **Cwm Blacks / Pyllau Penywern / Dowlais Top / Cyfarthfa (hen gwrs golff):** plannu scabious diafol (planhigyn bwyd larfa glöyn byw y gors). Dewiswyd pedair ardal o amgylch y Fwrdeistref i annog ailsefydlu'r rhywogaeth warchodedig hon.
- **Comin Gelligaer a Merthyr:** digwyddiad hyfforddi wythnos dan arweiniad Cymdeithas Waliau Sych De Cymru – adeiladwyd tua 10m o wal gerrig sych, gan adfer cynefin o fudd i fywyd gwyllt yn yr ardal (e.e. adar, ymlusgiaid, amffibiaid ac ati).
- **Parc Cyfarthfa:** Digwyddiad "Glow in the Park" dan arweiniad Ben Evans. Darparwyd ffaglau UV i'r mynychwyr a dilynodd lwybr pwrpasol i ddilyn trwy'r coetir, i chwilio am blanhigion, pryfed, ffyngau a chennau.
- **Mynwent Craigfargoed:** plannu gan Gyfeillion Grŵp Mynwent Craigfargoed.
- **Parc Cyfarthfa:** Digwyddiad Calan Gaeaf "Gwneud Banadl" sy'n agored i'r cyhoedd sy'n rhoi cyfle i wneud 'banadl gwyrachod' o banadl gyffredin (a gasglwyd o Byllau Penywern a'i stocio yn gynharach yn y flwyddyn).

Tachwedd 2024

- **Bwrdeistref Gyfan:** plannu fioledau cors yn eang (planhigyn bwyd larfa o fritillary gwyrdd tywyll, fritillary perlog a glo nnod byw bach wedi'u ffinio â pherlogyn) mewn pum ardal wahanol yn y Fwrdeistref.
- **Parc Aberfan:** ymweliad dychwelyd i helpu i gwblhau'r gwaith o greu gwesty chwilod gyda myfyrwyr a staff ysgol Rhyd y Grug.
- **Mynwent Craigfargoed:** codi blychau nythu adar a blychau ystumod a ddarperir drwy'r gronfa Lleoedd Lleol ar gyfer Natur (LNP). Yn ogystal, plannwyd coed afalau x3 "Pride of the Valleys" (amrywiaeth lleol o afal).
- **Sixty-Sixty Coaches:** cysylltwyd â chwmni teithio bysiau lleol ym Merthyr Tudful. Un o amcanion Lleoedd Lleol ar gyfer Natur yw caffael partneriaid a darparu cymorth a chynghor. Yn yr achos hwn, awgrymiadau ar gyfer a gweithredu prosiect rheoli cynefinoedd a gwella rhywogaethau i'w gynnal ar dir sy'n eiddo i'r cwmni.
- **Parc Treharris:** plannu gan YNMT a gwirfoddolwyr, gwella banc y gwanwyn trwy blannu tiwlipau.
- **Gwlyptir Trelewis:** –Creodd YNMT ardaloedd creigiog, gan ddarparu cynefinoedd, nythu a chuddfannau ar gyfer rhywogaethau dyfrol. Cafodd y cerflun helyg ar waelod y bryn ei docio yn ôl i siâp, yn barod ar gyfer y gwanwyn.

Rhagfyr 2024

- **Bwrdeistref Gyfan:** Dechreuodd YNMT brosiect her pyramid chwilen carw. Y nod - cwblhau 25 o stumperies ledled y Fwrdeistref i helpu i gefnogi'r boblogaeth sy'n dirywio o chwilod carw.
- **Sixty-Sixty Coaches:** Parhaodd YNMT â'r bartneriaeth, gan ddarparu tŷ draenogod, blwch ystumod a blwch adar.
- **Rocky Road:** ymdrechion a wnaed i agor glade trwy ran o ymyl y coetir. Mae glades yn barthau trosiannol, lle mae golau yn cwrdd â chysgod a glaswelltir yn cwrdd â choetir ac yn helpu i gynnal amrywiaeth o fywyd gwyllt gan gynnwys, er enghraifft, planhigion, gloynnod byw ac infertebratau eraill.
- **Mynwent Craigfargoed:** darparwyd rhagor o blanhigion a choed afalau i Grŵp Mynwent Cyfeillion Craigfargoed.
- **Stryd Edward:** c.Plannwyd 80m o wrychoedd cymysg gan gynnwys celyn, ffawydd, ywen a rhosyn cŵn ochr yn ochr â Stryd Edward. Bydd y rhwystr naturiol amlswyddogaethol hwn yn rhwystro gwynt, yn creu cynefin ac yn darparu ffynonellau bwyd drwy gydol y flwyddyn.
- **Eglwys Sant Ioan, Dowlais:** gosod gwrych cymysg (ywen, celyn a cheirios) sy'n darparu cynefin a ffynonellau bwyd i fywyd gwyllt lleol.

Ionawr 2025

- **Stryd Edward:** plannwyd tua 40 planhigion fioled y Fonesig (planhigyn bwyd larfa y glöyn byw blaen oren).

- **Ystâd Pant:** gosod coed lled-aeddfed x12 (bedw arian x6 a masarn maes x6) i greu nodwedd cynefin llinellol a chysylltu dwy ardal arwahanol er budd bywyd gwyllt lleol. Bydd manteision hefyd i'r trigolion lleol o ran darparu bloc gwynt a gwella man gwyrdd yr ardal – gan helpu iechyd meddwl a chorfforol.
- **Pyllau Penywern:** codi tŵr gwenol y bondo i annog gwenol y bondo i nythu. Gall y tŵr ddarparu ar gyfer nythod cyflym x72, mae ganddo gwpanau gwenol y bondo x36 ac adrannau clwydo ystlumod x8. Yn ogystal, cafodd c.15m o wrych wedi'i ddifrodi ei lenwi gan ddefnyddio sbesimenau draenen dduon.
- **Prosiect Cudyll Coch:** blychau cudyll coch wedi'u codi mewn 5 lleoliad o amgylch y Fwrdeistref a'u mapio gan ddefnyddio What3Words.
- **Aberfan:** prynu tai draenogod i'w gosod o amgylch y Fwrdeistref mewn llystyfiant trwchus i gefnogi'r rhywogaeth frodorol hon dan bwysau.

Chwefror 2025

- **Stablau Dowlais:** Darparwyd gwesty mawr i Gymdeithas Tai Merthyr a bwydwyd adar x3 i'w defnyddio ar y tir. Awgrym ar gyfer gwrych posibl ar hyd y wal gefn.
- **Cartrefi Dyffryn Merthyr (MVH):** cynhaliodd ddiwrnod cymunedol ochr yn ochr â MVH lle cymerodd y gymuned ran mewn plannu bylbiau gwanwyn ar y bryn ger y ganolfan gymunedol.
- **Afon Taf, Abercanaid:** sesiwn samplu ciciau wedi'i chynnal ochr yn ochr â SEWRT a The Riverfly Partnership i asesu ansawdd poblogaethau dŵr ac infertebratau.
- **Pyllau Penywern:** Chwiliodd Louise Wilson (Conservation K9 Consultancy) gyda chymorth ei chi canfod cadwraeth Rex wrth ochr y cwlfer am bresenoldeb llygod y dŵr.
- **Parc Aberfan:** creu gwesty chwilod gan ddefnyddio hen deiars a ddarganfuwyd wedi'u gollwng ar ochr y ffordd.
- **Canolfan Gymunedol Trelewis:** bylbiau wedi'u plannu â MVH y tu allan i'r ganolfan gymunedol; arweiniwyd y digwyddiad hwn gan YNMT a MVH i helpu i helpu peillwyr a chynyddu bioamrywiaeth yn yr ardal.
- **Giant's Bite, i'r gogledd o Quaker's Yard:** x 15 mat ymlusgiaid wedi'u defnyddio i fonitro'r ardal ar gyfer ymlusgiaid – canlyniadau i'w rhannu gydag ARC-Trust.
- **Gwarchodfa Ganolog Dowlais:** strimmed yr holl ardaloedd glaswellt sy'n weddill i ganiatáu i'n planhigion sychder a halen ffynnu.

Mawrth 2025

- **Eglwys Sant Illtud, Dowlais:** creu stumpery - parhau â'r gwaith o ddarparu cynefin chwilên ceirw yn y Fwrdeistref.
- **Parc Aberfan:** parhau i greu ffens wehyddu helyg i ychwanegu nodwedd ddiddorol i'r safle a rhwystr/mynedfa naturiol i'r biniau compost.
- **Gwlyptir Trelewis:** parhaodd i ychwanegu cerrig i'r pwll mawr, gan greu mwy o ardaloedd cronni a dodwy wyau i amffibiaid ac infertebratau eu defnyddio. Parhau i arolygu amffibiaid (cofnodwyd silio brogaod).
- **Georgetown Villas:** cysylltodd Cymdeithas Tai Merthyr i gael cyngor ar sut i ddatblygu eu hardal llwyd er budd defnyddwyr y cartref cymunedol a sut i gynyddu peillwyr. Darparwyd plannwr 2m x 1m, wedi'i lenwi â chompost a'i hau â hadau blodau gwyllt er budd peillwyr a thrigolion.

Ebrill 2025

- **Bwrdeistref gyfan:** Parhaodd Adran Parciau YNMT a MT â'u rheoli glaswelltir trwy ymgymryd â thorri a chasglu cyntaf y tymor. Mae x16 o safleoedd glaswelltir ledled y Fwrdeistref yn elwa yn uniongyrchol o'r dull torri a chasglu.
- **Pyllau Penywern:** Cynorthwyodd Salix (cwmni sy'n dylunio, adeiladu a chyflenwi atebion sy'n seiliedig ar natur ar gyfer afonydd a gwlyptiroedd) gyda pharatoadau ar gyfer ynysoedd arnofiol trwy osod planhigion plwg yn y strwythur rholio coir. Roedd y rholiau coir ynghlwm wrth ei gilydd i ffurfio ynysoedd arnofiol gyda ffensys diogel wedi'u hychwanegu o amgylch yr ymylon i amddiffyn llystyfiant rhag cael ei fwyta gan adar.
- **Parc Cyfarthfa:** Digwyddiad "Helfa Sborion" - er mwyn cysylltu plant lleol â'r byd naturiol ac ysbrydoli chwilfrydedd trwy ddysgu yn yr awyr agored, cynhaliwyd helfa sborion yn y cylch cerrig golygfaol ym Mharc Cyfarthfa. Cynlluniwyd y digwyddiad i annog archwilio, arsylwi, ac ymgysylltu ymarferol â natur, gan ei wneud yn addysgiadol ac yn hwyl. Gwahoddwyd cyfranogwyr i ddod o hyd i a chasglu (neu arsylwi a chofnodi, yn dibynnu ar yr eitem) chwe eitem ar thema natur.

- **Parc Aberfan:** x2 o blanhigion mawr wedi'u gosod a'u hau â hadau blodau gwyllt i helpu peillwyr i ffynnu yn yr ardal hon. Torri glaswellt gan ddefnyddio peiriant torri gwair SCAG a thynnu gan grŵp gwirfoddol i leihau maetholion a hwyluso twf blodau gwyllt.
- **Parc Taf Bargoed:** sesiwn samplu cicau a gweithdy adnabod a gynhelir gan Dîm Bioamrywiaeth Merthyr Tudful ac Ymddiriedolaeth Afonydd De-ddwyrain Cymru, gan annog aelodau'r cyhoedd i edrych yn fanylach ar yr hyn sy'n byw yn ein cynefinoedd dŵr croyw ac yn ei ddefnyddio

Mehefin 2025

- **Parc Treharris:** cynorthwyodd gwirfoddolwyr gyda chwynnu blynyddol a chynnal a chadw'r ffiniau blodau ynghyd â thorri gwrychoedd ysgafn iawn (gwirio'n ofalus yn gyntaf am nythod adar gweithredol).
- **Parc Taf Bargoed:** Digwyddiad "Hoverfly" a gynhelir gan Dîm Bioamrywiaeth Merthyr Tudful gyda'r siaradwyr gwadd a'r tiwtoriaid Graham Watkeys ac Andrew McGleish a arweiniodd daith gerdded o amgylch y llyn yn chwilio am bryfed hofran ac yn esbonio cylch bywyd a phwysigrwydd y peillwyr gwych hyn.
- **Yr Incleîn:** Cynhaliodd Tîm Bioamrywiaeth Merthyr Tudful ddigwyddiad casglu sbwriel.
- **Gwlyptir Trelewis:** – plannu sbesimenau iris baner x150 a sbesimenau rhywogaethau brwyn x75 yn y tri phwll.
- **Bedlinog:** – plannu hadau blodau gwyllt ar hyd llwybr newydd ei greu.

Mehefin 2025

- **Pyllau Penywern:** ail-alinio'r ynysoedd arnofiol a oedd yn drifftio i'r lan.
- **The Incline:** dechreuodd lenwi'r gwesty chwilod gyda ffon, boncyffion a deunyddiau eraill (fel cardbord) i ddarparu hafan i infertebratau.
- **Ysbyty'r Tywysog Siarl:** mynychodd y safle gyda'r nod o ailadeiladu'r wal am y trydydd tro, yn anffodus nid oedd cerrig ar ôl i'w defnyddio. Graffiti wedi'i lanhau o hysbysfyrddau.
- **Giant's Bite:** canfu gwiriad mat ymlusgiaid x4 llyngyr araf yn bresennol ar y safle.
- **Parc Treharris:** bwrw rhedyn a rheolaeth INNS gyda'r gwirfoddolwyr.
- **Maes Teddington:** Cynorthwyodd Ymddiriedolaeth Natur De a Gorllewin Cymru gyda'r INNS ar y safle.
- **Gurnos:** helpodd grŵp lleol (Grŵp Cymunedol Cwmpawd) i reoli eu mannau gwyrdd - torri metr ochr yn ochr â llwybrau, gadael blodau gwyllt dyfu mewn mannau eraill, tocio glaswellt addurniadol yn ôl i gadw dan reolaeth ynghyd â thynnu gwastraff gwyrdd o'r safle.
- **Parc Taf Bargoed:** tŵr ystlumod a thŵr ystlumod wedi'i godi i annog y rhywogaethau hyn i fynd i'r ardal.
- **Yr Incleîn:** ymgwymerwyd ag adfer y llwybr ac adnewyddu'r sglodion pren o amgylch y meinciau.

Awst 2024

- **Parc Troedyrhiw:** cynnal a chadw ardal y parc yn barhaus gan gynnwys torri llystyfiant.
- **Gwarchodfa Ganolog Dowlais:** dechreuodd reoli llystyfiant.
- **Parc Treharris:** wedi helpu i greu llwybr newydd.
- **Parc Aberfan:** ffurfio banc gwenyn allan o'r gwastraff a'r dywarchen o Barc Treharris i greu safle peillwyr newydd.
- **Yr Incleîn:** ymgwymerwyd â chasglu sbwriel Gosod strwythur newt ger y pyllau gyda Chris Oakey, bydd hyn yn gwasanaethu fel seddi a lloches ychwanegol i ddefnyddwyr y parc.
- **Glaswelltir Aberbargoed:** mynychodd hyfforddiant gyda Butterfly Conservation i ddysgu am weoedd larfa glöynnod byw fritillary cors a datblygu gwell dealltwriaeth o sut i arolygu ar eu cyfer yn ein glaswelltir ein hunain ym Merthyr.
- **Brathiad y Cawr:** arolygon ymlusgiaid wedi'u cwblhau - matiau ymlusgiaid wedi'u casglu.
- **Glan yr Afon Abercanaid:** adeiladwyd polyn totem newydd sy'n darlunio draenogod i blant ei fwynhau a dod yn agosach at natur ar garreg eu drws.
- **Parc Treharris:** helpodd tîm y Gronfa Ffyniant Gyffredin (SPF) i greu llwybr sglodion pren newydd sy'n arwain at lwybr arall drwy'r safle.
- **Parc Aberfan:** creu bund blodau gwyllt allan o'r dywarchen a'r pridd a dynnwyd o Barc Treharris.

Medi 2025

- **Bryngolau:** gosod blwch cestrel i gynorthwyo poblogaeth y cestrel yn nhiriogaeth ddeheuol y dyffryn. Gosod blwch draenogod i helpu'r boblogaeth yn ardal ddeheuol y ward. Cynnal rhywidi ysgubo infertebratau rhannol, yn bennaf i weld sut mae safleoedd glaswelltir yn gwneud ar ddiwedd y tymor.
- **Yr Incleini:** gosod bocsys adar x2 sy'n addas ar gyfer rhywogaethau adar llai. Gosod x2 meinciau crwm y tu mewn i'r lloches ar gyfer eistedd i arsylwi bywyd gwylt yn y pyllau.
- **Cae Teddington's:** ymgymrodd â chasglu sbwriel i gael gwared ar wastraff o'r safle a choladu data. Recordio'r casglu sbwriel ar wefan Cadwch Gymru'n Daclus (KWT).
- **Parc Aberfan:** cynhaliwyd digwyddiad "Bug Sweep Net" i'r ysgol leol, Ysgol Rhyd Y Grug
- **Parc Taf Bargoed:** Digwyddiad "Riverwatch" wedi'i gynnal mewn partneriaeth â The Riverfly Partnership.
- **Ysbyty'r Tywysog Charles:** Cynhaliwyd digwyddiadau "Casglu Sbwriel" cyn ac ar ôl y casglu glaswellt terfynol.
- **Mynwent Cefn Coed:** gosod bocsys x2 cestrel.
- **Pyllau Penywern:** gwesty gwenyn unig wedi'i osod; x2 tŵr gwenyn wedi'u gosod; gwaith atgyweirio gwrych marw gan ddefnyddio banadl gyffredin wedi'i stocio.
- **Heol Melin Gafr:** casglu sbwriel.
- **Yr Incleini:** strwythur helyg fadfall wedi'i osod; gwesty gwenyn unig wedi'i osod.
- **Cwm Blacs:** clirio prysgwydd; gwesty gwenyn unig wedi'i osod.
- **Glan yr Afon Abercanaid:** gosod polyn totem draenogod ac offer chwarae hwylio.
- **Parc Aberfan:** creu llwybr newydd drwy'r safle.
- **Gwlyptir Trelewis:** strwythur/cuddfan helyg wedi'i adnewyddu; codi tŵr ystlumod, gosod x2 pyst gwenyn; gosod postyn gwenyn unigol; torri glaswellt a chasglu.

Hydref 2025

- **Parc Taf Bargoed:** cynhaliwyd digwyddiad agored "Noson Ystlumod" ar gyfer aelodau o'r cyhoedd.
- **Parc Cyfarthfa:** Digwyddiad "Ymlusgiaid Arswydus" i aelodau'r cyhoedd.
- **Kepak (Pengarnddu):** blwch ystlumod a blwch adar wedi'u gosod.
- **Gwarchodfa Natur Taf Fechan:** blychau nythu gwybedog wedi'u glanhau'n barod i'w defnyddio y flwyddyn nesaf.
- **Yr Incleini:** mae cerfluniau helyg x2 o falwod dŵr croyw wedi'u gosod.
- **Parc Aberfan:** gwesty gwenyn wedi'i osod.
- **Parc Trelewis:** gwesty gwenyn wedi'i osod.
- **Rocky Park:** gwesty gwenyn wedi'i osod.
- **Parc Treharris:** gwesty gwenyn wedi'i osod.
- **Rhes y Capel:** x3 pyst gwenyn pren.
- **Cwm Blacs:** torri glaswellt a thynnu codiadau.
- **Rocky Park:** clirio prysgwydd.
- **Gwlyptir Trelewis:** torri helyg gyda gwirfoddolwyr.
- **Parc Treharris:** creu stumpery - parhau â'r gwaith o ddarparu cynefin chwilen ceirw yn y Fwrdeistref.
- **Parc Treharris:** digwyddiad i'r wasg afal.
- **Parc Taf Bargoed:** cynhaliwyd digwyddiad agored "Noson Ystlumod" ar gyfer aelodau o'r cyhoedd.

Tachwedd 2025

- **Parc Troedyrhiw:** parhaodd y gwaith i fisoedd yr hydref, gan ddechrau gyda dad-lystyfiant y gwelyau blodau.
- **Cwm Blacs:** Cynhaliodd Tîm Bioamrywiaeth Merthyr Tudful gasglu sbwriel torfol, gan dargedu'r holl ardaloedd yr ydym yn eu rheoli sydd wedi'u targedu gan dipio anghyfreithlon.
- **Gwarchodfa Ganolog Dowlais:** casglu sbwriel ar warchodfa brysur Dowlais. Gwastraff sy'n cael ei dynnu o'r safle a choladu data. Recordio'r casglu sbwriel ar wefan Cadwch Gymru'n Daclus (KWT).
- **Cwm Blacks:** parhau â'r prosiect chwilen carw gyda phartneriaeth newydd wedi'i datblygu – PTES (People's Trust for Endangered Species).
- **Eglwys Dowlais:** yn ystod casglu sbwriel roedd yn amlwg bod y warchodfa ar y safle yn dod yn feithrinfa ardderchog ar gyfer coed eginblanhigion fel helyg, llwyfen a bedw - trawsleolwyd helyg x5 i safle arall yn Dowlais i helpu i adfer gwrych.

- **Rocky Park:** pentwr cynefin a adeiladwyd i gynnal pryfed, ymlusgiaid, amffibiaid a mamaliaid bach, gan roi hwb i fioamrywiaeth; gosod pentyrrau cerrig, creu llochesi, safleoedd ymlacio a gaeafysgu (gaeafgysgu) ar gyfer ymlusgiaid ac amffibiaid; gosod bocs draenogod.
- **Maes Teddington:** blwch cestrel wedi'i osod; stumpery wedi'i greu - parhau â'r gwaith o ddarparu cynefin chwilen ceirw yn y Fwrdeistref.
- **Pyllau Penywern:** blwch x1 wedi'i osod.
- **Parc Cyfarthfa:** Cynhaliwyd digwyddiad torch Nadolig.
- **Yr Incleir:** casglu sbwriel.
- **Rocky Park:** gosod postyn gwenyn; gosod x2 flwch ystlumod; gosod x3 blwch adar; gosod x1 gwesty chwilod; gosod stumpery ar gyfer chwilod carw; datblygu'r bont gynaliadwy - gwesty chwilod wedi'i greu drwy ddefnyddio ffyn a dail i lenwi'r gofod rhwng y rheilen law a'r bont; gosod polion totem (draenogod a chnocell y coed).
- **Parc Taf Bargod:** pyllau addysgol: clirio llystyfiant a deunydd a ddefnyddir i adeiladu pentyrrau cynefin x2.

Rhagfyr 2025

- **Llwybr Taf:** cyfarfu ar y safle â Dŵr Cymru Welsh Water i drafod gwelliannau i'w gwneud i'r gamlas.

- Ar safleoedd nad ydynt o dan berchnogaeth awdurdodau lleol, a lle cynigir datblygiad ar gyfer y safleoedd hyn, bydd y broses gynllunio yn chwarae rôl wrth helpu CBSMT i wrthdroi'r dirywiad mewn bioamrywiaeth a chynyddu gwytnwch ecosystemau.
- Ar y cyfan, mae CBSMT wedi chwarae, a bydd yn parhau i chwarae, rôl strategol a chanolog wrth gefnogi a chyfrannu at brosiectau tirwedd ar raddfa fawr. Mae hyn yn hanfodol ar gyfer gwneud y gorau o gynnal a gwella bioamrywiaeth o fewn ecosystemau ar draws y Fwrdeistref Sirol ac felly gwella gwytnwch ecosystemau. Hyd yn hyn, cyflawnwyd datblygiadau drwy ddrynnu'r Rhaglen Lleodedd Lleol ar gyfer Natur a'r Gronfa Her sydd wedi'u hanelu at fentrau adfer cynefinoedd ac ymgysylltu â'r gymuned mewn cydweithrediad â sefydliadau'r sector gwirfoddol (e.e., Ymddiriedolaeth Natur De a Gorllewin Cymru, Cadwch Gymru'n Daclus, Ymddiriedolaeth Afonydd De-ddwyrain Cymru, Cadwraeth Glöynnod Byw, Asiant Cefnffyrdd De Cymru).
- Ar hyn o bryd mae CBSMT hefyd yn goruchwyllo rheolaeth strategol Mannau Agored cyhoeddus â blaenoriaeth, trwy Strategaeth Mannau Agored CBSMT, Cynllunio Rheoli Mannau Agored â Blaenoriaeth a thrwy ddatblygu Cynllun Seilwaith Gwyrdd.
- Mae llawer o'r camau uchod wedi'u datblygu, eu hyrwyddo a'u hannog drwy Bartneriaeth Bioamrywiaeth Merthyr Tudful (YNMT). Bydd rôl YNMT wrth barhau i ddod â sefydliadau allweddol at ei gilydd a darparu cyfeiriad i'r Awdurdod Lleol o ran cyflawni Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 a Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015 yn parhau i fod yn hanfodol ar gyfer canlyniadau llwyddiannus.

Datganiadau Ardal

- Roedd Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 yn ei gwneud yn ddyletswydd ar Gyfoeth Naturiol Cymru (CNC) i gynhyrchu 'Datganiadau Ardal'. Bydd y datganiadau yn cwmpasu cyfanswm o saith ardal yng Nghymru:
 - Morol
 - Canolbarth Cymru
 - Gogledd Ddwyrain Cymru
 - Gogledd Orllewin Cymru
 - De-ddwyrain Cymru
 - Canol De Cymru

- De-orllewin Cymru
- Mae Merthyr Tudful, ynghyd â Rhondda Cynon Taf, Pen-y-bont ar Ogwr a Chaerdydd yn ffurfio **ardal Canol De Cymru**. Mae'r ardal hon yn cynnwys:
 - Ymylon rhostir Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog
 - Cymoedd De Cymru yn y Rhondda, Cynon a Thaf
 - Iseldiroedd ysgafn Pen-y-bont ar Ogwr a Bro Morgannwg
 - Clogwyni Arfordir Treftadaeth Morgannwg
 - Caerdydd prifddinas Cymru

- Ym mis Ebrill 2022, cyhoeddwyd y proffiliau ecosystemau ar gyfer **ardal Canol De Cymru** gan CNC. Mae'r canlynol yn berthnasol i MTCB:

Proffil Ecosystem	Crynodeb o'r prif flaenoriaethau	Enghreifftiau o gamau gweithredu ar gyfer MTCB
Dŵr croyw	- Adeiladu gwynnuch ar draws dalgylchoedd afonydd – adfer prosesau naturiol o'r blaenddyfroedd i aber yr afon. - Canolbwyntio ar yr amgylchedd trefol, adfer cyrsiau dŵr wedi'u haddasu'n gorfforol, ailadrodd prosesau naturiol ac atebion sy'n seiliedig ar natur ar gyfer gwell ansawdd a maint dŵr. - Mae'r amgylchedd dŵr croyw yn cael ei werthfawrogi a'i ystyried ar raddfa ddalgylch wrth wneud penderfyniadau. Mae effeithiau ar ddŵr yn cael eu hystyried yn well trwy wneud penderfyniadau a chyfleoedd i ddŵr gael ei integreiddio a'i adeiladu mewn dylunio ac adfywio. - Addysg ac ymgysylltu â chymunedau ac unigolion i ddeall a gwerthfawrogi'r amgylchedd dŵr yn well, i fod yn ataliol ac adferol yn eu gweithredoedd unigol.	Gweler, er enghraifft, Astudiaethau Achos: ○ 2 (PARC TAF BARGOED); ○ 3 (LLYN PARC CYFARTHFA); ○ 4 (GLYPTIR TRELEWIS); ac ○ Blwch 1
Glaswelltir	- Galluogi rheoli glaswelltir priodol i wella cyflwr - Creu rhwydweithiau ecolegol gwydn i ymestyn, cysylltu a chlustnodi safleoedd glaswelltir - Cysylltu pobl â glaswelltiroedd trwy'r rhai mewn ardaloedd trefol, ymylon ffyrdd ac ymgysylltu â manteision glaswelltiroedd.	Gweler yr Astudiaeth Achos: ○ 1 (SAFLEOEDD BIOAMRYWIAETH); ac ○ Blwch 1
Mawndiroedd	- Diogelu ac adfer mawndiroedd yn Ne Canol a'u cyfanrwydd hydrolegol, i gefnogi swyddogaeth ecosystemau, llwyddiant adfer a chysylltedd cynefinoedd ehangach. - Mapio a blaenoriaethu cynefinoedd mawndiroedd i'w hadfer fel rhan o dirwedd Ardal De Ganolog. - Ariannu ac ymgorffori adfer a rheoli mawndir yn ddigonol mewn cynllunio	Yn ôl y Geology of Britain map viewer, mae yna enghreifftiau cyfyngedig o fawndir sy'n digwydd yn ne BSMT. Mae angen ymchwiliad pellach i lywio unrhyw gamau gweithredu a fyddai'n bodloni blaenoriaethau'r proffiliau ecosystemau.

	rheoli tir. Hwyluso rheolaeth hirdymor mawndiroedd, er mwyn gwneud y mwyaf o'r manteision posibl o ecosystem mawndir gwydn ac i liniaru pwysau fel tanau gwyllt a dyddodiad nitrogen.	
Y Cymoedd	1. Cynnal maint y cynefin trwy amddiffyn a lleihau pwysau priodol. 2. Creu Rhwydweithiau Ecolegol Gwydn i adeiladu ehangder a chysylltedd. 3. Deall prosesau naturiol yr ecosystem hon ymhellach, trwy ddeall amrywiaeth rhywogaethau a dynameg cynefinoedd, i gynnal a gwella cyflwr.	Mae Ffridd yn fath o gynefin sy'n bodoli ledled Cymru ac sydd i'w gael rhwng yr iseldiroedd a reolir a'r ucheldiroedd (uchderau rhwng 100m-450m). Mae'n fosaig hynod amrywiol a chymhleth o gynefinoedd sy'n cynnwys rhostir, rhedyn, glaswelltir asid, coetir, sbwriel glo a phorfa rhôs. Mae Ffridd yn rhedeg am filltir ar hyd prif ddyffrynnoedd y Fwrdeistref Sirol ac felly mae'n bwysig ar gyfer cysylltedd ecolegol. Gall gefnogi ystod eang o rywogaethau: adar fel pibellau coed, morthwylion melyn ac ouzels cylch; gloënnod byw fel fritillary perlog a fritillary gwyrdd tywyll; planhigion fasgwlaidd fel blodyn glôb a chwerw-vetch pren. Mae Ffridd yn chwarae rhan bwysig wrth gysylltu cynefinoedd a chynyddu gwytnwch ecosystemau o ran aflonyddwch a newid. Enghraifft Y Graig SINC – yn un enghraifft o gynefin ffridd ym Merthyr, fodd bynnag, mae wedi'i ddominyddu gan rhedyn. Mae llwybrau wedi'u creu drwy'r cynefin rhedyn gan ddefnyddio 'bracken bruiser' (a gyflenwir ac a weithredir gan Wasanaeth Tân ac Achub De Cymru) er mwyn agor y cynefin i annog llus a rhywogaethau rhostir eraill.
Trefol	1. Creu rhwydwaith o Seilwaith Gwyrdd hygyrch o ansawdd uchel sy'n dilyn arfer gorau ac wedi'i alinio â'r Asesiad Seilwaith Gwyrdd lleol, gan gefnogi natur. 2. Creu gwytnwch i beryglon amgylcheddol fel ansawdd aer gwael, gwres eithafol, llygredd sŵn, ansawdd	Gweler, er enghraifft, astudiaethau achos: ○ 1 (SAFLEOEDD BIAMRYWIAETH) ○ 2 (PARC TAF BARGOED) ○ 4 (GLYPTIR TRELEWIS) ○ 8 (PORTH GWYRDD STRYD FAWR DOWLAIS); ○ Blwch 1

	dŵr, maint dŵr, ac addasu i newid yn yr hinsawdd.	
Coetiroedd	1. Canolbwyntiwrch ar wella ac adfer ein Coetir Lled-Naturiol Hynafol anadnewyddadwy. 2. Caniatáu gwladychu naturiol a phlannu priodol mewn ac o amgylch coetiroedd lled-naturiol presennol i wella a chlustnodi darnau coetir a gwella cysylltedd. 3. Cadw coed a choetir mawr presennol, annog adfywio a gwladychu coetir (hanfodol ar gyfer adeiladu gwytnwch ecosystemau a storio a dal carbon).	Gweler yr Astudiaeth Achos: 7 (PROSIECT PLANNU COED BWRDEISTREF SIROL MERTHYR TUDFUL)

Asesiad a Strategaeth Seilwaith Gwyrdd (GI)

- Mae'r broses o asesu'r rhwydwaith GI o fewn BSMT yn mynd rhagddo a bydd yn cael ei defnyddio i lywio'r gwaith o ddatblygu asesiad a strategaeth GI i gynnwys map rhyngweithiol o gyflwr presennol GI yn MTCB. Gall hyn wedyn gael ei ddefnyddio gan yr holl adrannau perthnasol (e.e. Cynllunio, Peirianeg, Priffyrdd, Parciau) fel adnodd ar gyfer cyngor a gwneud penderfyniadau.
- Fel rhan o hyn, mae CBSMT wedi cyrchu'r holl ffynonellau data cyfredol sydd ar gael i gynnwys cymaint o ardal y Fwrdeistref Sirol â phosibl. Er enghraifft, mae data Map Coed Cenedlaethol (2016) wedi'i gynnwys fel haen ArcGIS. Mae hyn ar ei ben ei hun yn dangos swm ardderchog o orchudd coed mewn ardaloedd trefol ar draws y Fwrdeistref Sirol.
- Mae map rhyngweithiol GI drafft wedi'i ddatblygu ac mae'n cynnwys yr haenau ArcGIS canlynol:
 1. Coed
 - Gorchudd coed (Trefol a Gwledig)
 - Gorchmynion Cadw Coed (TPO)
 - Coetir hynafol
 2. Glaswelltir
 - Naturiol a lled-naturiol
 - Amaethyddol
 - Amwynder
 3. Dŵr
 - Afonydd, Llynnoedd a Pyllau
 - Nentydd, ffosydd a chwlferi
 4. Safleoedd dynodedig
 - Safleoedd o Bwysigrwydd Gwyddonol Arbennig (SoDdGA)
 - Safleoedd sy'n bwysig i gadwraeth natur (SINC)
 - Gwarchodfeydd Natur Lleol (LNR)
 - Safleoedd Geoamrywiaeth Pwysig Rhanbarthol (RIGS)
 - Gwarchodfeydd yr Ymddiriedolaeth Natur (WTR)
 5. Annaturiol
 - Awgrymiadau Spoil Diwydiannol
 - Safleoedd Adfywio

- Strwythurau
- Ffyrdd
- 6. Hygyrchedd
 - Prif Llwybrau
 - Llwybrau Teithio Llesol
 - Hawliau Tramwy
- 7. Iechyd yr Amgylchedd
- 8. Arolwg Cynefinoedd Cam 1 Daearol
- 9. Map Tir
 - Tirwedd Ddiwylliannol
 - Synhwyrdd Gweledol
 - Cynefinoedd Tirwedd
 - Tirwedd Ddaearegol
- 10. Gorchudd Tir 2021 (Carbon)
- 11. Llygredd Golau (i'w ychwanegu)
- 12. Mawndir (i'w ychwanegu)

- Rhagwelir bod hon yn ddogfen fyw y gellir ei diweddarau'n ddeinamig wrth i ddata newydd ddod ar gael.
- Y cam nesaf fydd nodi blaenoriaethau. Mae'r blaenoriaethau drafft canlynol wedi'u cynhyrchu gan eu bod yn cyd-fynd ag Amcanion Llesiant CBSMT).

Merthyr Tudful uchelgeisiol, sy'n canolbwyntio ar ddysgu

Gwella arloesedd ac addysg:

- Arloesi mewn technolegau amgen sy'n gysylltiedig ag ecoleg, bioamrywiaeth a newid yn yr hinsawdd
- Addysg sy'n gysylltiedig â'r byd naturiol/ecoleg (ysgolion, addysg uwch, preswylwyr)
- Cyfleoedd cadwraeth / rheoli mannau agored lleol

Merthyr Tudful iachach

Gwella canlyniadau iechyd:

- Llygredd (aer, dŵr, sŵn, golau)
- Argaeledd mannau naturiol sy'n gallu cefnogi lles corfforol a meddyliol
- Llwybrau teithio llesol

Merthyr Tudful Diogel a Ffyniannus

Gwella diogelwch:

- Diogelwch Tip
- Llifogydd
- Goleuo
- Newid yn yr hinsawdd

Gwella ffyniant:

- Prisiau tai uwch sy'n gysylltiedig â mannau gwyrdd trefol
- Twristiaeth sy'n seiliedig ar natur (tirwedd + cynefinoedd)

Merthyr Tudful glân a gwyrdd

Gwella glendid:

- Sbwriel
- Tipio anghyfreithlon

Gwella mannau gwyrdd:

- Llygredd (aer, dŵr, sŵn, golau)
- Rhywogaethau + cynefinoedd (gan gynnwys pridd) gwarchod, gwella, cysylltedd
- Gwydnwch ecosystemau
- Gwydnwch newid yn yr hinsawdd

- Bydd y broses hon yn parhau, gyda'r nod o gynhyrchu Strategaeth Seilwaith Gwyrdd ar gyfer BSMT.
- Unwaith eto, rhagwelir bod hwn yn adnodd byw y gellir ei ddiweddarau'n ddeinamig wrth i ddata newydd ddod ar gael.

GI a'r System Gynllunio

- Mae gan y broses gynllunio, yn unol â Pholisi Cynllunio Cymru (Rhifyn 12), rôl allweddol i'w chwarae wrth helpu CBSMT i ddiogelu a gwella nodweddion a rhwydweithiau seilwaith gwyrdd. Bydd yr amgylchedd adeiledig yn cael ei wella trwy ymgorffori seilwaith gwyrdd mewn datblygiad yn gynnar. Dylai hyn gynnwys, er enghraifft:
 - dewis y safle cywir yn y lle cyntaf;
 - osgoi difrod/tynnu cynefin diangen;
 - dyluniad cynllun datblygu gofalus, priodol a chreadigol
 - mesurau lliniaru, iawndal a gwella effeithiol.
- Bydd gofynion a chyfleoedd a gyflwynir gan safle penodol yn pennu'r mesurau penodol a ddefnyddir i amddiffyn a gwella nodweddion a rhwydweithiau GI. Mae enghreifftiau o'r mathau o fesurau y gellid eu defnyddio yn cynnwys tirlunio, toeau gwyrdd, plannu coed, a chynlluniau SuDS.

Systemau Draenio Cynaliadwy (SuDS)

- Yn draddodiadol, mae systemau draenio wedi'u cynllunio i gael gwared ar ddŵr glaw wyneb cyn gynted â phosibl. Yn bennaf, mae dŵr yn cael ei gyfeirio i garthffosydd cyhoeddus sy'n rhoi baich sylweddol ar waith trin dŵr gwastraff ac yn ystod storm eithafol bydd dŵr yn gollwng trwy orlifoedd, i gyrsiau dŵr a gall arwain at lifogydd a llygredd. Mae cynnydd mewn arwynebau anhydraiddd mewn amgylcheddau trefol yn cynyddu cyfaint y dŵr sy'n llifo i mewn i garthffosydd, gan gynyddu'r risg o lifogydd a llygredd ymhellach. Mae gan CBSMT gyfanswm arwynebedd o 58km² o fewn Ardaloedd Perygl Llifogydd a gall y gost ariannol sy'n gysylltiedig â llifogydd fod yn sylweddol.
- Mae Systemau Draenio Cynaliadwy (SuDS) wedi'u cynllunio i ddynwared draenio naturiol trwy gadw a hidlo dŵr wyneb ac atal y garthffos gyhoeddus rhag cael ei llethu yn ystod digwyddiadau storm. Gall enghreifftiau o SuDS gynnwys toeau gwyrdd, palmant athraidd a gerddi glaw.
- Ers 7 Ionawr 2019, mae pob datblygiad newydd o fwy nag un tŷ annedd neu lle mae'r ôl troed adeiladu yn 100m² neu fwy wedi gofyn am Systemau Draenio Cynaliadwy (SuDS) ar gyfer dŵr wyneb (yn unol ag Atodlen 3 Deddf Rheoli Llifogydd a Dŵr 2010).

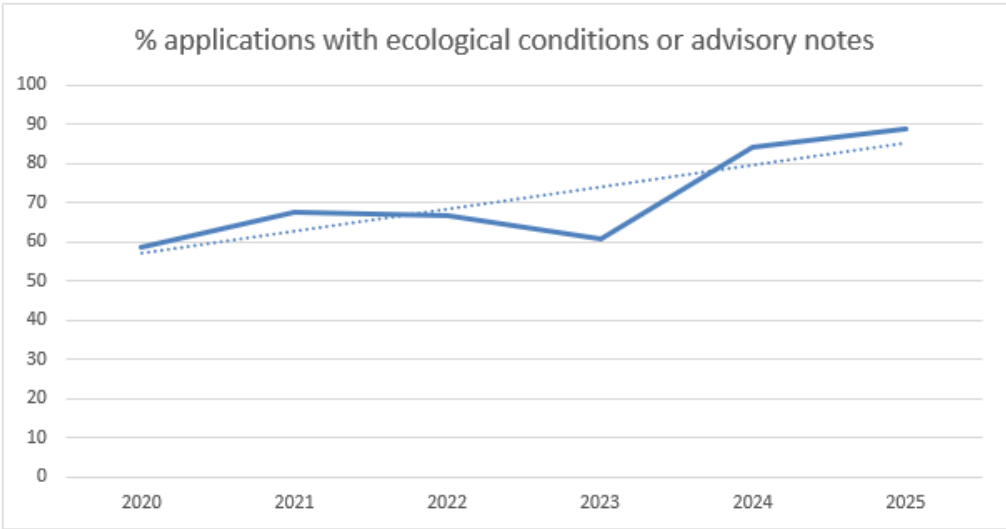
- Rhaid i'r systemau hyn gael eu cymeradwyo gan CBSMT sy'n gweithredu yn ei rôl fel Corff Cymeradwyo SuDS (SAB) cyn dechrau'r gwaith adeiladu.
- O ganlyniad i hyn, mae cyfleoedd newydd i greu rheoli dŵr biolegol amrywiol wedi codi. Gall dyluniad SuDS da greu cyfleoedd lloches, bwyd, porthiant a bridio ar gyfer ystod o rywogaethau a chyfrannu at gynnydd mewn bioamrywiaeth o fewn MTCB.
- Ymgynghorir â'r Ecolegydd ACLI, lle gall cynlluniau SuDS wella bioamrywiaeth yn uniongyrchol lle defnyddir plannu. Er enghraifft, basnau/pyllau gwlyb, swales wedi'u naturoli, gerddi glaw ac ati

- Ceir nifer o enghreifftiau o rywogaethau a chynefinoedd dan bwysau yn y Fwrdeistref Sirol. Mae hyn yn bennaf oherwydd colli cynefin / colli cysylltedd cynefinoedd oherwydd effeithiau datblygiad ar safleoedd tir glas gan gynnwys safleoedd cadwraeth natur lleol a chenedlaethol, newid yn yr hinsawdd, rhywogaethau goresgynnol, camddefnyddio tir gan gynnwys tipio anghyfreithlon.
- Er mwyn lliniaru'r pwysau hyn, mae cyfres o gamau gweithredu wedi'u gweithredu, neu a fydd yn cael eu gweithredu, gan gynnwys y canlynol:
 - Fel y soniwyd o'r blaen, mae'r broses gynllunio yn chwarae rhan bwysig wrth helpu CBSMT, gwrthdroi'r dirywiad mewn bioamrywiaeth, cynyddu gwytnwch ecosystemau ac atal neu leihau effeithiau datblygu ar safleoedd cadwraeth natur gwarchodedig o fewn CBSMT (gweler rhagor o fanylion o dan *AIM: Diogelu rhywogaethau (a chynefinoedd) a gwella eu rheolaeth – tudalennau 7-10*). Bydd hyn hefyd yn cael dylanwad cadarnhaol ar newid yn yr hinsawdd, er enghraifft trwy dynnu CO₂ o'r atmosffer trwy blannu coed a chynefinoedd ar safleoedd datblygu.
 - Mae cyfraniad hefyd ar fynd i'r afael â phwysau ar rywogaethau a chynefinoedd yn MTCB hefyd drwy'r camau gweithredu fel yr amlinellir yn *AIM: Amddiffyn, adfer a rheoli ecosystemau yn effeithiol i adeiladu eu gwytnwch (tudalennau 11-37)*, er enghraifft yn yr astudiaethau achos canlynol:
 1. SAFLEOEDD BIOAMRYWIAETH
 2. PARC TAF BARGOED
 3. LLYN PARC CARFARTHFA
 4. GLYPTIR TRELEWIS
- Gwelliannau mewn prosesau ailddefnyddio, ailgylchu a rheoli gwastraff. Mae enghreifftiau'n cynnwys ailgylchu offer mewnol yr Adran TGCh ac amrywiaeth o ymgyrchoedd a chystadlaethau preswylwyr (e.e., cystadleuaeth ailgylchu batris, ailgylchu cardiau Nadolig, ymgyrch ailgylchu dyfeisiau trydanol).
- Rheolaeth rhagweithiol a strategol o rywogaethau goresgynnol ar dir CBSMT fel y'i gwneir gan yr adran Parciau.
- Mae'r adran Parciau hefyd, lle bo'n bosibl, wedi lleihau'r defnydd o blaladdwyr a chwynladdwyr.
- Gorfodi ynghylch camddefnyddio tir. Mae enghreifftiau'n cynnwys datblygiad anawdurdodedig a thipio anghyfreithlon.
- Cynyddu'r defnydd a'r cyfranogiad yn yr awyr agored gan drigolion, er enghraifft cyfeillion grwpiau mewn Parciau lleol a sefydlwyd gan y Tîm Cefn Gwlad. Mynychodd cyfanswm o 137 o wirfoddolwyr safleoedd ystod ar ddydd Mawrth / dydd Iau yn 2025. Gweler Blwch 1 am fanylion gweithgareddau gwirfoddol.
- Codi ymwybyddiaeth o fewn y Cyngor a chyda'r cyhoedd, hyrwyddo a gweithredu camau i leihau pwysau allweddol.
- Mae gan Lywodraeth Cymru uchelgais i'r sector cyhoeddus fod yn garbon niwtral erbyn 2030 mewn ymateb i newid yn yr hinsawdd. Mae CBSMT yn cefnogi'r uchelgais hon trwy gynnal nifer o fentrau a phrosiectau datgarboneiddio sy'n lleihau Allyriadau Carbon ei weithrediadau a'u heffeithiau ar Newid yn yr Hinsawdd. Mae enghreifftiau'n cynnwys:
 - Gosod mesurau Effeithlonrwydd Ynni mewn 32 o adeiladau'r cyngor drwy fframwaith REFIT Cymru Llywodraeth Cymru.

- Mae gan wasanaethau rheng flaen sawl cerbyd trydan ar waith, ac mae strategaeth Fflyd CBSMT yn anelu at gefnogi pontio i fflyd holl-drydan erbyn 2030.
- Mae'r Tîm Bioamrywiaeth o fewn y Cyngor wedi ymrwymo i blannu 1000 o goed mewn mannau agored ledled y Fwrdeistref Sirol. Mae coed yn ogystal â, e.e., rhywogaethau llwyni, glaswelltir, ac ati yn amsugno carbon deuocsid yn naturiol yn ystod ffotosynthesis, felly mae cadwraeth tir yn hanfodol yn y broses ddatgarboneiddio.
- Mae'r Tîm Gwasanaethau Eiddo yn ymchwilio'n weithredol i ddichonoldeb adeiladu Ysgolion Cynradd ac Uwchradd Sero Net.
- Solar PV wedi'i osod mewn Depots Ailgylchu i leihau'r defnydd o ynni ac allyriadau carbon.
- Bydd newidiadau yn cael eu gwneud gyda'r nod o adfer cynefinoedd i gyflwr mwy naturiol a gwydn. Bydd hyn yn canolbwyntio ar, ond heb fod yn gyfyngedig i, diogelu rhywogaethau a chynefinoedd Adran 7. Er mwyn cyflawni'r amcan hwn, mae CBSMT yn gofyn am well dealltwriaeth o'r pwysau penodol a sut y gall CBSMT gydweithio ar draws gwasanaethau i ddarparu manteision lluosog i'r cynefinoedd a/neu rywogaethau dan sylw; cyflawnir cyfraniad mawr at y nod hwn drwy ddatblygu Cynllun Seilwaith Gwyrdd CBSMT (am ragor o fanylion gweler – 'Asesiad a Strategaeth Seilwaith Gwyrdd').

- Mae gan Gyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful ddata sylfaenol gymharol dda ar gyfer rhywogaethau a chynefinoedd. Mae'r data yn destun diweddariadau rheolaidd. Bydd perthnasoedd agos â phob lefel o sefydliadau addysgol a sefydliadau'r sector gwirfoddol yn helpu i gadw'r wybodaeth gyfredol. Bydd yr enghreifftiau canlynol o dystiolaeth leol yn cael eu hehangu a'u hail-ymweld:
 - Mae Cytundeb Lefel Gwasanaeth gyda Chanolfan Cofnodion Bioamrywiaeth De-ddwyrain Cymru (SEWBReC) yn darparu cofnodion data cyfredol ar gyfer rhywogaethau a warchodir a safleoedd gwarchodedig yn CBSMT. Ceir cyrchu'r wybodaeth drwy Aderyn - system Canolfannau Cofnodion Amgylcheddol Lleol (LERC) Cymru, a ddatblygwyd ac a gynhelir gan y Gwasanaeth Gwybodaeth Bioamrywiaeth (BIS). Mae'r CLG hwn wedi cael ei adnewyddu bob blwyddyn ers 2019 ac mae'n elfen hanfodol a ddefnyddir bob dydd i lywio ceisiadau cynllunio a phrosiectau eraill nad ydynt yn gysylltiedig â chynllunio ledled y Fwrdeistref.
- NB mae canran y ceisiadau cynllunio gydag amodau ecolegol neu nodiadau cynghori yn MTCB yn dangos tuedd i fyny clir ers 2020.

Blwyddyn	% ceisiadau gydag amodau ecolegol neu nodiadau cynghori
2020	58.59
2021	67.74
2022	66.66
2023	60.94
2024	84.21
2025	88.88

- Mae mynediad at gofnodion data bioamrywiaeth yn elfen allweddol sy'n cyfrannu at ddiogelu bioamrywiaeth Merthyr yn y modd hwn.
- Arolygon cynefinoedd ar gyfer 64 o safleoedd SINC (Safle o Bwysigrwydd ar gyfer Cadwraeth Natur) BSMT (2007/8 a 2015/16). Canfuwyd cyllid ar gyfer arolygon wedi'u diweddarau o nifer gyfyngedig o safleoedd SINC ac ymwelwyd â chyfanswm o 14 safle a'u hailarolygu yn 2024/2025.

- Mae angen diweddariad ar y 50 safle SINC sy'n weddill ac mae cost comisiynu ymgynghoriaeth ecolegol arbenigol i ymgymryd â'r gwaith pellach hwn yn cael ei archwilio ar hyn o bryd.
- Mae pob prosiect a arweinir gan y Cyngor ar draws y Fwrdeistref bellach yn gofyn am waith arolwg ecolegol perthnasol i gael ei wneud gan ymgynghorwyr annibynnol. Mae'r arolygon hyn yn llywio mesurau lliniaru, iawndal a gwella i'w cymryd.
- Arolwg Pwll Merthyr Tudful 1999.
- Arolwg Gwrychoedd Merthyr Tudful 1999.
- Strategaeth Coetir Coed Merthyr 1998.
- Gwarchodfa Natur Leol Taf Fechan: Cynllun Rheoli - mae 'Rhaglen Rheoli Pum Mlynedd Gwarchodfa Natur Cwm Taf Fechan' 2025-2030 (dogfen a gynhyrchwyd gan Ymddiriedolaeth Natur De a Gorllewin Cymru) wedi'i hysgrifennu a bydd gweithredu'r rhaglen reoli'n cael ei oruchwyllo gan y Swyddog Gwarchodfa.
- Mae Strategaeth Rheoli Tir Glas yn cael ei llunio ar hyn o bryd, a gobeithio y bydd yn cael ei chyhoeddi rywbryd yn 2026.
- Ffos-y-Fran: Monitro Fadfallod Mawr 2005-2015. NB yn 2022: hwyluso cyswllt rhwng rheolwyr Ffos-y-Fran (Merthyr (De Cymru) Cyf) a rhai ecolegwyr GCN trwyddedig sy'n ceisio darparu profiad i ecolegwyr sy'n ceisio ennill eu trwyddedau GCN eu hunain. Cynigir defnyddio'r pyllau yn Ffos y Fran, gan gynnwys y rhai o fewn yr ardal ecolegol ganolog sydd â chofnodion o GCN, ar gyfer yr arolygon/hyfforddiant. Bydd hyn yn cael ei wneud yn nhymor 2023. Cytunwyd i'r data gael ei rannu gyda Merthyr (South Wales) Ltd a gyda CBSMT ar gyfer ein cofnodion bioamrywiaeth.
- Arolygon ymlusgiaid:
 - Awgrym Nant yr Odyn (2026)
 - Awgrym Abercanaid (2026)
 - Brathiad y Cawr (2026)
- Arolwg derw Twrci:
 - Gwarchodfa Ymddiriedolaeth Natur Taf Fechan (2026)
- Gall gwella dealltwriaeth pobl o'r byd naturiol (e.e. rhywogaethau, cynefinoedd, bioamrywiaeth ac ecosystemau) arwain at newid ymddygiad ac annog camau cadarnhaol. Gellir cyflawni hyn trwy addysg amgylcheddol sy'n canolbwyntio ar, er enghraifft, y sector addysg statudol, addysg gymunedol, gweithgareddau awyr agored a gwasanaethau hamdden. Gellir darparu addysg a hyfforddiant hefyd i staff o swyddogaethau/adrannau gwasanaeth eraill i'w helpu i gyflawni eu rhwymedigaethau o dan ddyletswydd S6.
- Gall addysg mewn ysgolion hefyd arwain at newid ymddygiad ac annog camau cadarnhaol mewn preswylwyr iau. Mae camau gweithredu perthnasol yr ysgol yn cynnwys:
 - Bu 100 o ddysgwyr ym Mlwyddyn 9 yn cymryd rhan mewn amrywiaeth o weithdai gyda Bute Energy a CWIC. Fe wnaethant hefyd ddefnyddio'r offer 'Have a Go' i gefnogi datblygu sgiliau. Roedd dysgwyr yn cymryd rhan mewn Arddangosfa Sgiliau Gwyrdd, lle roeddent yn gallu archwilio cyfleoedd mewn sgiliau gwyrdd yn y dyfodol a chael rhywfaint o wybodaeth a dealltwriaeth o'r swyddi gwyrdd yn y dyfodol. Yn ogystal, roedd dysgwyr yn gallu cwrdd â chyflogwyr sydd wedi ymrwymo i adeiladu Cymru gynaliadwy.
 - Mae hyfforddiant Ysgolion Coedwig wedi'i sefydlu gyda dwy ysgol yn arwain.
 - 26 o ymarferwyr wedi'u hyfforddi ar Lefel 3.

- Mae'r rhaglen yn defnyddio'r amgylchedd dysgu awyr agored i feithrin datblygiad sgiliau lles a dysgu. Mae dysgwyr yn cymryd rhan mewn datblygu dealltwriaeth o'r byd o'u cwmpas a'i ddefnyddio mewn ffordd gynaliadwy.
- Gofynnodd yr Arolygiaeth Ysgolion i Ysgol Santes Tudful ddarparu astudiaeth achos ar ei gwaith mewn perthynas â darparu profiadau hynod effeithiol i ddisgyblion ddatblygu sgiliau yn yr awyr agored
- Defnyddiwyd Cyllid Cyfalaf Ysgolion Cymunedol (CFS) i gefnogi sawl amgylchedd ffisegol ysgol, gan gynnwys mannau awyr agored. Mae dau swyddog CFS wedi cael eu hyfforddi ar Lefel 4 i gefnogi'r gwaith o ddarparu Ysgolion Coedwig a dulliau eraill sy'n seiliedig ar ddysgu yn yr awyr agored ar draws Ysgolion Merthyr Tudful.

- Mae [CYNLLUN GWEITHREDU ADFER NATUR MERTHYR TUDFUL 2025-2030](#) – sydd i'w gwblhau yn 2026 yn cynnwys y Datganiad Lefel Uchel CBSMT canlynol:
 - *'Trwy gydol ein gweithrediadau byddwn (lle bo'n bosibl) yn ceisio cynnal a gwella amrywiaeth ein hamgylchedd naturiol i'w wneud yn wydn ac yn gallu cefnogi cymdeithasol, economaidd, iechyd a lles cymunedau lleol, er mwynhad ac er mwyn ei werth cynhenid ei hun'.*
- Mae gan Ferthyr Tudful Gynghorydd sy'n 'Hyrwyddwr Bioamrywiaeth a Mannau Agored' i'r Cyngor.
- Darperir cefnogaeth ar gyfer cyflawni camau gweithredu sy'n sicrhau bod dyletswydd S6 yn cael ei chyflawni ar draws pob maes o'r Cyngor gan Ecolegydd a Swyddog Bioamrywiaeth yr ACLI.
- Darperir arbenigedd ecolegol mewnol gan Ecolegydd Ymgynghorol Arbenigol mewn cysylltiad â swyddogion Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC) a Llywodraeth Cymru (LIC) lle bo angen ac yn briodol.
- Darperir arbenigedd pellach ynghylch bioamrywiaeth gan Swyddog Bioamrywiaeth y Cyngor a'u tîm.
- Mae rhaglen profiad gwaith wedi creu tri lleoliad mewn Gwasanaethau Cymdogaeth e.e. mynwentydd.
- Mae cyfranogiad gwirfoddolwyr er budd bioamrywiaeth yn cael ei annog a'i gefnogi gan y Tîm Cefn Gwlad mewn prosiectau ar draws MTCB.
- Mae'r ddogfen hon yn cynrychioli adroddiad annibynnol sy'n bodloni gofyniad Llywodraeth Cymru i roi'r wybodaeth ddiweddaraf am ddyletswydd S6 y Cyngor bob tair blynedd.
- Mae CBSMT wedi parhau i gefnogi gweithredu bioamrywiaeth trwy gyllid a/neu bartneriaethau, er enghraifft trwy:
 - Mae Partneriaeth Bioamrywiaeth Merthyr Tudful (YNMT) yn cael ei chadeirio gan Swyddog Bioamrywiaeth CBSMT a'i chefnogi gan CBSMT. Yr YNMT sy'n cynnwys ystod eang o bartneriaid:
 - Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC)
 - Llywodraeth Cymru (LIC)
 - Ymddiriedolaeth Natur De a Gorllewin Cymru
 - Ymddiriedolaeth Afonydd De-ddwyrain Cymru (SEWRT)
 - Cadwraeth Amffibiaid ac Ymlusgiaid (ARC)
 - Y Gymdeithas Frenhinol er Gwarchod Adar (RSPB)
 - Grwpiau lleol eraill, e.e.,
 - Clwb Adar Morgannwg
 - Cynghrair Pysgota Merthyr Tudful (MTAA)
 - Cyfeillion Parc Nant Llwynog
- Mae CBSMT, er enghraifft, wedi darparu cyllid a chymorth arall i'r canlynol:
 - Clwb Adar Morgannwg – cymorth mewn perthynas â chodi blychau adar mewn amrywiaeth o ardaloedd o amgylch y Fwrdeistref Sirol. Hefyd, cefnogaeth o ddiwrnodau hyfforddi sy'n gysylltiedig ag adar.
 - Cartrefi Dyffryn Merthyr – cefnogaeth ynglŷn ag ystod o ddigwyddiadau.
 - Naturiaethwyr Merthyr – darparu planhigion a blychau cynefinoedd.
 - Ymddiriedolaeth Afonydd De-ddwyrain Cymru – darparu blychau adar/ystlumod, rholiau coir, ynysoedd arnofiol, cerfluniau, arwyddion, tyrau pryfed.
- Enghreifftiau o waith a hwyluswyd drwy'r Gronfa Ffyniant a Rennir (SPF):

- Rhes y Capel, Parc: gosod llwybrau, seddi, ardaloedd chwarae, cerfluniau, tyrau gwenyn. Hefyd, creu perllannau a phlannu, gan gynnwys coed.
- Maple Crescent, Trefechan: gosod seddau, cerfluniau, ardaloedd chwarae. Hefyd, creu perllannau a phlannu coed.
- Teras Bronheulog, Troedyrhiw: gosod llwybrau, seddi, cerfluniau, arwyddion, lloches gyda tho gwyrdd, crafiadau gwlyptir. Hefyd, creu perllannau a gwelyau tyfu llysiau a phlannu coed.

4. Adolygiad o'r ddyletswydd S6

- Mae'r ddogfen hon yn cynrychioli'r ail adolygiad o'r ddyletswydd ers adroddiad 2019. Ar ôl cyhoeddi adroddiad S6, bydd CBSMT wedi cyflawni ei ddyletswydd o dan Adran 6 o Ddeddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 ar gyfer y cyfnod 2022-2025. Bydd angen camau parhaus a pellach i fodloni'r ddyletswydd wrth symud ymlaen tuag at y dyddiad cau adrodd nesaf yn 2028.